

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

37^E JAARGANG

WOENSDAG 29 OCTOBER 1952

No 1849

COMMISSIE VAN REDACTIE

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.*

Assistent-redacteur: J. H. Zoon

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

*J. E. Mertens; J. van Tichelen;
R. Vandeputte.*

BERICHT

Met ingang van heden is het postadres van het Nederlandsch Economisch Instituut (dus ook dat van „E.-S.B.”) gewijzigd in **Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-West.**

INHOUD

	Blz.
Enkele aspecten van de Nederlandse energievoorziening door <i>Dr E. L. Kramer</i>	824
Sociale lasten in Nederland en enkele andere Westeuropese landen door <i>Jhr Drs J. H. van Holthe tot Echten</i>	828
Samenwerking in de petroleumindustrie door <i>Drs J. F. van Netten</i>	831
Enige economische problemen van Mexico ..	835
Aantekening:	
Personeelsqualificatie door <i>E. O. R. Sartorius</i>	837
Geld- en kapitaalmarkt door <i>Drs J. C. Brezet</i> ..	839
Statistieken:	
In- en uitvoer van Nederland	839
Interim-indexcijfers van groothandelsprijzen in Nederland	839

Dezer dagen

heeft de Minister van Economische Zaken, zijn wetenschappelijke zorgvuldigheid getrouw, een analyse gegeven van een gespannen en ontspannen toestand op economisch gebied. De economen, met dynamisch denken behept, zijn waarschijnlijk in de grootste spanning over het herkennen van de beweging tussen deze twee toestanden.

Merkwaardig is, dat een toestand van ontspanning voor een gemeenschap, die uit een periode van volledige werkgelegenheid komt, waarschijnlijk psychologisch grote spanning zal veroorzaken. Het „douce far niente” is niet voor ons weggelegd; zelfs als er minder te doen is, ontstaat slechts een gespannen toestand door ontspanning.

Gespannen ontspanning, het beloop van de onderhandelingen over de status van het Saargebied tussen Frankrijk en Duitsland is een ander voorbeeld. De Europese samenwerking, waarbij het schouder aan schouder staan anders bedoeld zou zijn dan om elkaar te duwen, staat nog niet strak; de in Frankrijk thans sterm vindende gedachte, de lijn van de Europese Defensiegemeenschap los te gooien, dreigt weer de vaart uit het Europese convooi te brengen.

Intussen vergaderen zij, die de Europese gedachte voorstaan, met leeuwenmoed door; zij denken niet aan ontspanning. „They were men who formed the dynamic group in an environment already in motion”. Wat jammer, dat Fuz dat van Utopisten heeft gezegd, het zou anders zo goed passen.

Gespannen ontspanning ook in Groot-Brittannië. Het Lagerhuis heeft regeringsvoorstellen in voorbereidende vorm tot particularisering van de ijzer- en staalindustrie aanvaard. Het moet voor de toekomstige weder-eigenaars niet rustig zijn om, onder een tweepartijensstelsel, te weten, dat de oppositie onmiddellijk tot re-nationalisatie zal overgaan, wanneer haar tegenstand de kiezers heeft overtuigd.

De nerveuze paradox der gespannen ontspanning houdt ook in de Verenigde Staten aan. Het televisiescherm geeft de achteloze kijker het volle gewicht van de politieke spanning, die één week voor de presidentsverkiezing bestaat; de prognostici, de enigen die reden tot uitrusten hebben, gezien hun resultaten in 1948, doen zich geweld aan om te zwijgen, doch soms ontsnapt een woord aan de haag hunner tanden: nescimus.

„Wij weten het niet”; is er één woord dat groter spanning vermag te wekken bij lieden van een empirische en rationalistische gezindheid, zoals economen zijn? Toch is dit het woord van de week. Behalve één ding: het is ternauwernood prognose meer, dat de betalingsbalans van Nederland over 1952 gunstig zal zijn. Om het zo te laten blijven zijn initiatieven als thans te Mexico ondernomen noodzakelijk; men mag hopen, dat het een missie van vreedzame conquistadores zal blijken.

1806 1863

KAS-ASSOCIATIEN.V.

SPUISTRAAT 172, AMSTERDAM-C

BETALEN • BEWAREN • BEHEREN

Safeloketten*diversen*

BAARN

TE KOOP**helft van dubbel landhuis**

op 1e stand, vlak bij station, met garage, 5 kamers, badkamer etc., f 27.500.—
 Prachtige BUNGALOW met 3800 m² grond, c.v., garage, gebouwd in 1948, 1e stand, f 50.000.—

Tevens diverse bestaande villa's, alle vrij te aanvaarden. Bevr. OLDENHOF, makelaar, Dalweg 6, Baarn, Tel. 2610.

TE KOOP

van verlofganger

AUSTIN A-70

model 1950, rolhoes, heater, schuifdak, nieuwe accu. Geheel, ook banden, in prima staat. 53000 km gelopen. Prijs f 4.000.—
 Tel. K 1820-3065 (Gouda).

Lancia, in prima staat (na oorlogs). Te bevragen: P. Lambeck, Hommelseweg 59, Arnhem, Tel. 23894.

*Adverteer**regelmatig**vacatures***N.V. NEDERLANDSCHE RIJNVAARTVEREENIGING**

Westerkade 2

Rotterdam

zoekt een

directie - secretaris

In aanmerking komen bij voorkeur Mrs. in de Rechten en Doctorandi in de Economische Wetenschappen.

Bekendheid met het Rijnvaartbedrijf strekt tot aanbeveling.

Sollicitatie-brieven te richten aan de Directie.

R. MEES & ZONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS**ROTTERDAM**

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE

DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

DEVIEZENBANK

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32

126 kantoren in Nederland,
 Azië en Oost-Afrika,
 New York en Londen

Speciaal vertegenwoordigd in Suriname, Curaçao,
 Aruba, Tanger en Uruguay

Alle bank-, effecten- en assurantie zaken

*beschikbare krachten***VERANTWOORDELIJKE
FUNCTIE GEZOCHT**

door jongeman van goeden huize, 30 jaar 'en gehuwd.

M.O. Boekhouden, S.P.D. en praktijkdiploma Engels. Heeft staffuncties bekleed in omvangrijke handels-onderneming en in industrieel bedrijf.

Is commercieel aangelegd en heeft bedrijfsorganisatorische ervaring. Vraagt een goed salaris in ruil voor hard en toegewijd werk. Br. No. 164.171 aan BOLREK, Kon. plein 1, Amsterdam.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Dr E. L. KRAMER, Enkele aspecten van de Nederlandse energievoorziening.

Het is een noodzakelijk vereiste voor een ongestoorde ontwikkeling van de moderne volkshuishouding, dat de verschillende energiebronnen — steenkolen en aardolie als primaire energiebronnen en electriciteit en gas als vormen van veredelde energie — in zo ruime mate beschikbaar zijn, dat iedere verbruiker — binnen het raam van het economisch mogelijke — regelmatig en in overeenstemming met zijn behoeften er over kan beschikken in de hoeveelheden, die hij nodig heeft en in de soort en kwaliteit, die hij verlangt. Dit betekent, dat het aanbod steeds in staat zal moeten zijn zich aan een stijgende energiebehoefte aan te passen, willen ernstige stoornissen in het economisch leven worden voorkomen. In dit artikel gaat schrijver nu in het kort in op enkele consequenties, die — gelet op de sterke stijging van het energieverbruik in ons land in de laatste jaren en het daarbij achterblijven van onze binnenlandse productie van primaire energie — uit de boven geformuleerde stelling voortvloeien voor de energievoorziening van ons land en wel in het bijzonder wat betreft de beide vormen van veredelde energie: electriciteit en gas.

Jhr Drs J. H. VAN HOLTHE TOT ECHTEN, Sociale lasten in Nederland en enkele andere Westeuropese landen.

In dit artikel houdt schrijver zich bezig met de systematiek van de berekeningen der sociale lasten, met welke waarden de werkgeversbijdragen in de kosten der sociale voorzieningen worden aangeduid, welke mede worden gedekt door de bijdragen der werknemers, de bijdragen van de Overheid en door de rente-opbrengst der voor deze doeleinden belegde gelden. Het blijkt, dat het beeld van de sociale lasten ingewikkelder is dan men veelal pleegt aan te nemen. Tussen de ondernemingen bestaan, ook voor zover het betreft de verplichte sociale verzekeringen, grote verschillen, welke door de invoering der Werkloosheidswet nog groter zijn geworden. Deze verschillen worden geaccentueerd, indien men rekening houdt met de werkgeversbijdragen voor de vrijwillige sociale verzekering (ziekengeld, ondernemingspensioenen) en met de semi-vrijwillige voorzieningen (bedrijfspensioenfonds). Gezien het globaal karakter van de berekeningen der sociale lasten acht schrijver de pogingen om deze berekeningen te verfijnen door de totale werkgeversbijdragen uit te drukken in een percentage van de loonsom van weinig betekenis, temeer omdat ook deze berekeningen z.i. geen juist beeld kunnen geven van de werkelijke druk der sociale lasten.

Drs J. F. VAN NETTEN, Samenwerking in de petroleumindustrie.

Eind Augustus publiceerde de „Federal Trade Commission” een uitvoerig rapport over de samenwerking tussen een zevental grote wereldpetroleummaatschappijen, t.w. de Standard Oil (New Jersey), Standard Oil (Californië), Royal Dutch Shell, Anglo Iranian, Socony-Vacuum, Gulf Oil en Texas Oil. Dit rapport geeft een analyse van de feitelijke verhoudingen bij de oliewinning en distributie, van de groei van internationale samenwerking en de wijze waarop deze in zijn werk gaat, en van de prijsvorming in de olie-industrie, waarbij voor afzonderlijke productiegebieden en enkele consumptielanden de marktverhoudingen nog in detail bezien zijn. Naar aanleiding van dit rapport wijdt schrijver in dit artikel enkele beschouwingen aan de samenwerking in de petroleumindustrie.

Enige economische problemen van Mexico.

In dit artikel worden enige economische problemen van het zich snel ontwikkelende Mexico onder de loupe ge-

nomen. Schrijver wijst er o.a. op, dat voor die landen, welke zich snel ontwikkelen (en dus ook voor Mexico), een van de grootste problemen is het vermijden van inflatie. De behoefte aan investeringen is in die landen zo groot, de beschikbare besparingen zijn betrekkelijk zo gering, terwijl de kapitaalmarkt vaak onvoldoende ontwikkeld is, dat steeds het gevaar van inflatoire financiering dreigt. Het is volgens schrijver zeer te betwijfelen, of een geforceerde industrialisatie door middel van inflatie, sterke protectie, belastingfaciliteiten enz. voldoende is om een proces van economische ontwikkeling evenwichtig te laten verlopen. Mexico heeft als grondstoffenproducerend land in hoge mate geprofiteerd van het Korea-conflict. Grote (her)investeringen zijn echter in de basisindustrieën noodzakelijk om de industrialisatie te verdiepen en te verbreden. Mocht de bestaande disharmonie in de economische ontwikkeling van Mexico worden opgeheven, dan zal de Mexicaanse markt grotere mogelijkheden voor invoer bieden. Deze markt is aantrekkelijk en door de snelle economische ontwikkeling van het land en door de inwisselbare valuta, welke export naar dit land oplevert. Het is echter een moeilijke markt. Ten gevolge van belangrijke verschuivingen in de consumptie van de bevolking en van mogelijke wijzigingen in de economische en sociale politiek van de Regering is een zeer nauwkeurig marktonderzoek vereist.

— SOMMAIRE —

Dr E. L. KRAMER, L'approvisionnement en énergie des Pays-Bas.

Si l'on veut éviter de sérieux troubles dans la vie économique du pays, il faudra veiller à ce que la fourniture d'énergie réponde aux besoins sans cesse croissants. Durant les dernières années, la consommation d'énergie aux Pays-Bas a subi une forte hausse pendant que la production interne d'énergie primaire (houille et huiles minérales) n'a pas progressé dans la même mesure. Prenant ces faits en considération, l'auteur examine quelques conséquences qui résultent du principe énoncé au début, pour l'approvisionnement des Pays-Bas et particulièrement en ce qui concerne les deux formes d'énergie transformée: l'électricité et le gaz.

Jhr Drs J. H. VAN HOLTHE TOT ECHTEN, Les charges sociales aux Pays-Bas et dans divers autres pays ouest-européens.

L'auteur s'occupe du système de calcul des charges sociales; celles-ci sont supportées par les contributions des employeurs, des employés et de l'administration ainsi que par les intérêts des fonds placés à cet effet. Il appert que ce système est plus compliqué que l'image qu'on s'en fait habituellement.

Drs J. F. VAN NETTEN, La collaboration dans l'industrie pétrolière.

A la fin du mois d'août la „Federal Trade Commission” a publié un rapport détaillé sur la collaboration entre 7 grandes sociétés pétrolières mondiales. A cette occasion l'auteur de l'article émet quelques considérations concernant la collaboration dans l'industrie pétrolière.

Quelques problèmes économiques du Mexique.

Si le déséquilibre qui existe actuellement dans le développement économique du Mexique vient à disparaître, le marché mexicain offrira de grandes possibilités pour l'importation. Ce marché est intéressant tant en raison du développement rapide du pays que grâce aux valeurs convertibles que rapportent les exportations vers cette région. Toutefois il s'agit là d'un marché difficile qui demande des enquêtes préliminaires approfondies.

Enkele aspecten van de Nederlandse energievoorziening

De goederen, die in het kader van de energievoorziening van onze samenleving een rol spelen, zijn vaste en vloeibare brandstoffen — steenkolen en aardolie — als primaire energiebronnen en electriciteit en gas als vormen van veredelde energie. Het verbruik van deze energiegoederen is uitermate gedifferentieerd. Zij vinden hun bestemming zowel in de consumptieve als in de productieve sfeer. In de gezinshuishoudingen dienen zij als bronnen van warmte, licht en kracht; in de bedrijfshuishouding is hun aanwendbaarheid nog veelzijdiger, en is, behalve voor de drie evengenoemde doeleinden, energieverbruik eveneens noodzakelijk voor allerlei chemische en electrolytische processen. Een moderne gezinshuishouding, moderne industriële productie of modern verkeer zijn eenvoudig ondenkbaar zonder een ruime aanwending van energie in haar verschillende vormen. Het is dan ook een noodzakelijk vereiste voor een ongestoorde ontwikkeling van de moderne huishouding, dat de verschillende energiebronnen in zo ruime mate beschikbaar zijn, dat iedere verbruiker — binnen het raam van het economisch mogelijke — regelmatig en in overeenstemming met zijn behoeften er over kan beschikken in de hoeveelheden, die hij nodig heeft en in de soort en kwaliteit, die hij verlangt. Dit betekent, dat het aanbod steeds in staat zal moeten zijn zich aan een stijgende energiebehoefte aan te passen, willen ernstige stoornissen in het economisch leven worden voorkomen.

Het is mijn bedoeling in dit artikel in het kort in te gaan op enkele consequenties, die — gelet op de sterke stijging van het energieverbruik in ons land in de laatste jaren en het daarbij achterblijven van onze binnenlandse productie van primaire energie — uit de zoëven geformuleerde stelling voortvloeien voor de energievoorziening van ons land en wel in het bijzonder wat betreft de beide vormen van veredelde energie: electriciteit en gas.

De ontwikkeling van het energieverbruik.

Het energieverbruik in ons land vertoont vooral in de naoorlogse jaren een voortdurend sterk stijgend beeld. Zoals uit de in tabel I gegeven cijfers blijkt, bedroeg het totale energieverbruik — de verschillende vormen van energie herleid tot één noemer, nl. milliarden kilocalorieën — in 1938 104.579, in 1948 116.995 en was het in 1951 gestegen tot 144.442. In een periode van ruim 10 jaar, waarin dan nog de oorlogsjaren liggen, is het totale energieverbruik derhalve met ruim 38 pCt gestegen, terwijl, zoals uit de

TABEL I.

Ontwikkeling van het energieverbruik in Nederland (uitgedrukt in mrd kilocalorieën)

Omschrijving	1938	1948	1951	Stijging in pCt in 1951 t.o.v. 1938
Vaste brandstoffen ..	74.912	73.179	87.331	17
Vloeibare brandstoffen	13.914	17.964	22.962	65
Gas	2.648	4.252	5.076	92
Gasverliezen	3.975	5.394	5.823	
Electriciteit	2.055	3.531	5.243	155
Electriciteitsverliezen	7.075	12.675	18.007	
Totaal	104.579	116.995	144.442	

cijfers blijkt, deze stijging vooral in de jaren 1948-1951 heeft plaats gevonden. Rekent men dit verbruik om in tonnen steenkool, dan bedroeg het in 1938 14,9, in 1948 16,7 en in 1951 20,6 mln ton.

Globaal kan men deze cijfers splitsen naar het verbruik in gezinshuishoudingen en dat in bedrijfshuishoudingen. Men krijgt dan het volgend overzicht:

TABEL II.

Jaar	Gezinshuishoudingen	Bedrijfshuishoudingen
	(in mrd kilocalorieën)	
1938	36.164	68.415
1948	38.697	78.298
1951	46.061	98.381

Uit dit cijferoverzicht blijkt, dat het gezinsverbruik tussen 1938 en 1951 met rond 27 pCt is toegenomen. Waar de groei van de bevolking in deze periode 18 pCt heeft bezorgd, is het verbruik per gezin in de genoemde periode met ongeveer 7,5 pCt gestegen.

In de bedrijfshuishoudingen bedraagt de stijging rond 44 pCt. Gegeven het feit, dat het indexcijfer van de industriële productie (1938 = 100 stellende) in 1951 op 145 stond, blijkt dus het energieverbruik in de bedrijfshuishoudingen zich nagenoeg in overeenstemming met de toeneming van de industriële productie te hebben ontwikkeld.

Intussen is stellig de ontwikkeling van de industriële productie slechts een van de factoren, die het energieverbruik in de bedrijfshuishoudingen bepalen. Daarnaast is er een aantal andere factoren van invloed, waarvan er een aantal is, dat het verbruik stimuleert, terwijl andere weer een verbruiksbeperkende invloed uitoefenen.

Van de het verbruik stimulerende factoren wil ik in het bijzonder wijzen op de twee volgende. In de eerste plaats op de voortschrijdende mechanisering van de productie. Naarmate deze verder gaat — en deze mechanisering is een van de belangrijkste factoren, die de arbeidsproductiviteit doen stijgen —, neemt het energieverbruik, vooral dat van electriciteit, toe. In de tweede plaats wil ik wijzen op de invloed van de steeds toenemende differentiëring van het productieprogramma van de industrie, speciaal in de chemische en metallurgische sectoren van het bedrijfsleven. Zo worden vele producten, die als voortbrengselen van landbouw en veeteelt met een geringe opoffering van mechanische energie worden geproduceerd — ik denk bijv. aan wol en katoen — in toenemende mate vervangen door producten, die synthetisch door de industrie worden bereid. Deze vervanging, die ontzeggelijk aan de menselijke behoeftenbevrediging ten goede is gekomen, gaat echter met een sterke toeneming van het energieverbruik gepaard.

Van de factoren, waarvan een beperkende werking op het energieverbruik uitgaat, zou ik willen noemen de ontwikkeling van de techniek, waardoor het nuttig effect van de ingezette energie voortdurend stijgt. Zo bedraagt bijv. de hoeveelheid steenkolen, die thans in moderne productiemiddelen benodigd is om 1 kWh. electriciteit te produceren, minder dan de helft van de hoeveelheid, die 35 jaar geleden daarvoor benodigd was.

Wij zien dus een aantal tegengesteld werkende factoren hun invloed uitoefenen op het energieverbruik. Het zal van het effect van deze tendenties afhankelijk zijn, in hoeverre in de toekomst het energieverbruik zich boven of beneden het niveau van de industriële productie in het algemeen zal ontwikkelen.

De in tabel I gegeven cijfers doen voorts zien, dat zich gedurende de jaren 1938 tot 1951 opmerkelijke verschuivingen hebben voorgedaan in het verbruik van de verschillende soorten energie. Zo is het verbruik van steenkool als zodanig — dus zonder de steenkool, die voor de opwekking van electriciteit of de productie van gas wordt gebruikt — relatief gedaald. De in genoemde tabel geconstateerde toeneming van 17 pCt daalt zelfs tot ongeveer 11,5 pCt, indien hierbij de vermeerdering van het eigen verbruik van de mijnen in aanmerking wordt genomen. Deze 11,5 pCt stijging betekent zowel ten opzichte van de toeneming van de industriële productie als in verband met de

groei van de bevolking in feite een verlaging van het kolenverbruik in ons land. In de stijging met 65 pCt van het verbruik van vloeibare brandstoffen komt in de eerste plaats tot uiting, dat een deel van de plaats, die de steenkolen in onze energiehuishouding innamen, door vloeibare brandstoffen is vervangen. Voorts is deze stijging het gevolg van de toenemende motorisering van ons land. Opmerkelijk is voorts de toeneming van het verbruik van de beide vormen van veredelde energie. Dat onze totale kolenbehoefte thans aanzienlijk groter is dan voor de oorlog, is bevoelen aan de toeneming van het verbruik van gas en electriciteit te wijten.

De betekenis van de stijging van het energieverbruik voor onze toekomstige energievoorziening.

De stijging van het energieverbruik heeft ons land in sterker mate dan voorheen van de import afhankelijk gemaakt. In 1938 was ons totaal verbruik aan energie, omgerekend op steenkolen, rond 15 mln ton tegenover een binnenlandse steenkoolproductie van 13,5 miljoen ton. Voor 10 pCt van onze behoeften waren wij dus op import aangewezen. In 1951 daarentegen bedroeg het verbruik aan energie rond 20,6 mln ton steenkolen, terwijl onze binnenlandse productie was 12,4 mln ton steenkolen en 700.000 ton olie, gelijkstaande in calorieën met 1 mln ton steenkolen, tezamen dus 13,4 mln ton steenkolen. In 1951 was er derhalve een tekort van 7,2 mln ton steenkolen of rond 35 pCt van onze behoefte, welk tekort uit import moest worden gedekt.

Voor zover thans is te overzien, moet met een toenemende afhankelijkheid op het gebied van de energievoorziening van het buitenland worden rekening gehouden. De ontwikkeling van onze bevolking maakt een vergroting der industriële productie onontbeerlijk voor de handhaving van een redelijk welvaartsniveau, terwijl zulk een vermeerdering van de productie slechts kan worden bereikt met een vermeerdering van het energieverbruik. Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs (K.I.V.I.) heeft in het begin van dit jaar een rapport ¹⁾ het licht doen zien, waarin wordt gesteld — en zulks aan de hand van uitvoerige berekeningen —, dat het verbruik aan energie, omgerekend in tonnen steenkolen in 1955, 23 mln ton en in 1960 26 mln ton zal bedragen. Hoewel deze cijfers zijn gebaseerd op een aantal veronderstellingen, waarvan in de praktijk zal moeten blijken, in hoeverre ze juist zullen zijn, leidt het m.i. geen twijfel, dat de daarin tot uitdrukking komende tendenties aanwezig moeten worden geacht.

Gezien nu deze te verwachten stijging van het energieverbruik rijst de vraag, of en in hoeverre de binnenlandse energieproductie zich aan deze stijgende behoefte zal kunnen aanpassen.

Wat de productie van vaste brandstoffen betreft, mag niet worden aangenomen, dat de productie van de bestaande mijnvelden in de toekomst belangrijk zal kunnen worden opgevoerd. Eerder zal rekening moeten worden gehouden met een daling in de toekomst, daar het als een vaststaand feit moet worden beschouwd, dat de opbrengst gaat dalen, naarmate de mijnen ouder worden. De stichting van de vijfde Staatsmijn „Beatrix” te Vlodrop zal eerst over een aantal jaren onze kolenpositie in gunstige zin kunnen beïnvloeden. Dit geldt evenzeer voor een eventuele exploitatie van de kolenlagen in de Peel, de mogelijkheid waarvan thans door een commissie nader wordt bestudeerd. Hoewel de toekomstige productiemogelijkheden derhalve nodig, niet de binnenlandse productie, is het geenszins denkbaar, dat de binnenlandse productie van vaste brandstoffen in toenemende mate zal achterblijven bij het verbruik.

Ten aanzien van de vloeibare brandstoffen is de huidige productie te Schoonebeek reeds van grote betekenis. De

hoop mag worden gekoesterd, dat verdere exploratie van de bodem nieuwe mogelijkheden zal opleveren, doch zekerheid bestaat hieromtrent niet. Hoewel het op zichzelf verheugend is, dat de aanwezigheid van exploiteerbare hoeveelheden aardgas in onze bodem is geconstateerd, is de ter beschikking komende hoeveelheid van deze energiebron in vergelijking tot onze totale energiebehoefte nog zo gering, dat de invloed hiervan op het totale beeld vrijwel te verwaarlozen is.

Dat ons land in toenemende mate van het buitenland afhankelijk is voor zijn energievoorziening, behoeft op zichzelf geen reden tot ongerustheid te zijn. Nederland is nu eenmaal een land, dat arm aan grondstoffen is, zodat deze afhankelijkheid vrijwel voor alle onderdelen van onze grondstoffenvoorziening geldt. Dit heeft in het algemeen geen grote bezwaren met zich gebracht. Ook voor onze energievoorziening hebben wij tot dusverre de vereiste goederen uit het buitenland kunnen verkrijgen. Het is echter de vraag, of deze ongestoorde voorziening ook in de toekomst als verzekerd mag worden beschouwd. Een ongunstige omstandigheid vormt in dit verband ongetwijfeld het feit, dat ook in de andere Westeuropese landen, die van oudsher onze belangrijkste steenkolenleveranciers zijn, het kolenverbruik een steeds toenemende en de kolenproductie een dalende tendentie vertonen. In het evengenoemde K.I.V.I.-rapport wordt hieraan eveneens aandacht gewijd en de conclusie, waartoe het komt, is weinig optimistisch. Volgens bedoeld rapport bestond in 1950 in West-Europa evenwicht tussen productie en verbruik. Voor het jaar 1955 raamt het K.I.V.I. evenwel, dat de kolenbehoefte de productie met 35 mln ton zal overtreffen en voor 1960 zou dit tekort zelfs 58 mln bedragen, ofwel 10 pCt van de totale behoefte en dit ondanks het feit, dat West-Europa nog over kolenreserves beschikt, die, uitgaande van het huidige verbruik, nog voor minstens 500 jaar voldoende zouden zijn.

De verklaring van deze sombere prognose zoekt het rapport in een tweetal omstandigheden, nl.

1. de weinige bereidheid van de Westeuropese arbeiders om in de mijnen te werken en
2. in het grote aantal jaren, dat nodig is om nieuwe mijnen in gebruik te kunnen stellen.

Hoewel ik geloof, dat deze twee factoren inderdaad van grote betekenis zijn, vraag ik mij toch af, of de zorgelijke kolenpositie, waarmede West-Europa sedert de oorlog te kampen heeft, niet mede te wijten is aan de door de regeringen veelal gevolgde politiek ten aanzien van de kolenprijzen. Overal in West-Europa heeft men geprobeerd de kolenprijzen zo laag mogelijk te houden. Afgezien van het feit, dat in het algemeen lage prijzen het verbruik stimuleren, houdt zulk een politiek het gevaar in, dat onafhankelijk van de werkelijke marktverhouding tussen vraag en aanbod een prijs wordt bepaald, die voor de producent te weinig prikkels bevat om tot verhoging van zijn productie te komen. Ik meen daarom, dat het van groot belang is geweest, dat de Nederlandse Regering in het begin van dit jaar besloten heeft wel zulk een prikkel te geven door voor alle kolen, die de verschillende mijnen produceren boven een zeker niveau een prijs te aanvaarden, die gelijk is aan die, welke de uit Amerika te importeren kolen kosten, en dus aanzienlijk hoger ligt dan de tot dusverre voor de binnenlandse productie vastgestelde opbrengst. Ofschoon de mijnindustrie de afgelopen jaren stellig getracht heeft zo veel mogelijk te produceren, verwachten de mijnen niettemin van deze maatregel, dat haar productie dit jaar enige honderdduizenden tonnen hoger zal liggen dan die van het vorig jaar. De hogere opbrengst stelt de mijnindustrie in staat hogere kosten te maken, die nodig zijn voor een uitbreiding van de productie.

Resumerend kan uit dit alles de conclusie worden getrokken, dat enerzijds de eigen binnenlandse productie

¹⁾ Rapport van de Commissie voor de Bestudering van het Vraagstuk van de toekomstige energievoorziening in Nederland.

van kolen en olie zoveel mogelijk moet worden gestimuleerd, terwijl anderzijds er naar zal moeten worden gestreefd, dat de ter beschikking staande energie op zo nuttige mogelijke wijze wordt aangewend, opdat onze afhankelijkheid van het buitenland op het gebied van de energievoorziening zoveel mogelijk blijft beperkt.

De situatie op het gebied van de electriciteitsvoorziening.

Manen, zoals uit het vorenstaande is gebleken, de vooruitzichten omtrent onze energiepositie in haar totaliteit reeds tot een zo efficiënt mogelijk verbruik van de beschikbare energiegoederen en derhalve tot voorzichtigheid ten aanzien van een stimulering van dat verbruik, dit geldt in wellicht nog sterker mate voor de beide vormen van veredelde energie: electriciteit en gas. Immers, de productie van deze beide vormen van energie vereist de opoffering van primaire energie, voornamelijk van vaste brandstoffen en gaat met relatief grote calorische verliezen gepaard. Bovendien vereist een toeneming van het verbruik van electriciteit en gas een uitbreiding van de bestaande productie-installaties, hetgeen vooral voor electriciteit met grote investeringen gepaard gaat. Ik wil daarom op de verschillende problemen, die zich momenteel op het gebied van de electriciteits- en gasvoorziening van ons land voordoen, iets dieper ingaan.

Door haar specifieke eigenschappen — electriciteit kan in practisch iedere gewenste hoeveelheid worden geproduceerd, over iedere willekeurige afstand getransporteerd, op eenvoudige wijze gedistribueerd en aangepast aan de bestaande behoefte — is electriciteit ongetwijfeld de meest universele vorm van energie, waarover de mensheid beschikt. Hierin ligt een der verklaringsgronden voor de wel zeer sterke toeneming van het electriciteitsverbruik in de na-oorlogse jaren. In zijn Nota inzake de Electriciteitspolitiek, in November 1951 aan de Staten-Generaal overgelegd, wijst de vorige Minister van Economische Zaken daarnaast echter op nog een andere factor, die op de toeneming van het electriciteitsverbruik, vooral in de consumptieve sfeer, van grote invloed is geweest, nl. de relatief lage prijsstelling. Deze relatief lage prijsstelling was een gevolg van het vasthouden aan de historische aanschaffingsprijs der productiemiddelen als basis voor de kostprijs van deze zo uitermate kapitaalintensieve tak van productie. De stijging van de electriciteitstarieven sedert de oorlog, zowel voor grootverbruikers als voor kleinverbruikers, was dan ook zeer veel geringer dan die van nagenoeg alle andere goederen.

Bij de electriciteitsproductie doet zich voorts nog een complicatie voor, doordat electriciteit niet op voorraad kan worden gemaakt, maar moet worden geproduceerd op het moment, dat de consument haar verbruikt. Doordat bovendien de vraag naar electriciteit niet gelijkmatig over de tijd is verdeeld, maar bepaalde pieken vertoont, is het noodzakelijk, dat het opgestelde productievermogen der elektrische centrales zodanig groot is, dat het ten allen tijde aan de op enig moment te verwachten maximale vraag kan voldoen, wil ernstige stagnatie in de voorziening worden voorkomen.

Zoals in de genoemde Nota inzake de Electriciteitspolitiek is uiteengezet, zou een verdere voortzetting van de tot dan toe geconstateerde stijging van het electriciteitsverbruik tot gevolg hebben, dat het verbruik in 1956 rond 9 mrd kWh. zou bedragen tegenover ongeveer 5 mrd kWh. in 1950. Rekening houdend met de verliezen, die bij het transport en de distributie optreden, zou dit betekenen, dat in 1956 ongeveer 10 mrd kWh. zou moeten worden geproduceerd, waarvoor ca 4,5 mln ton steenkool nodig zou zijn. Een dergelijke ontwikkeling zou tot uitermate ernstige consequenties leiden. Niet alleen, dat deze ontwikkeling een grote toeneming van het kolenverbruik zou betekenen, doch mede, omdat daardoor een enorme uitbreiding van

het zeer kostbare productie-apparaat nodig zou zijn. Voor een verbruik van 9 mrd kWh. zou een productie- en distributievermogen aan het eind van 1956 aanwezig moeten zijn van 3.540 MW. (1 MW. = 1.000 KW.). Waar aan het eind van het jaar 1950 slechts 1.605 MW. aan productievermogen aanwezig was, zou in 6 jaar tijds een uitbreiding met 1.935 MW. tot stand moeten worden gebracht, waarvan de kosten rond 1,7 mrd gulden zouden bedragen. Een dergelijke vergroting der apparatuur zou noch technisch, noch financieel-economisch te verwezenlijken zijn. Vandaar, dat de Minister naar wegen heeft gezocht om een evenwicht tussen de vraag naar electriciteit en het vereiste productievermogen op een lager niveau te verwezenlijken.

In de Nota inzake de Electriciteitspolitiek is uitvoerig weergegeven, welke middelen tot een dergelijke beperking zouden kunnen leiden. Ik moge daarom volstaan met te dezer plaatse deze middelen kort te resumeren in de drie navolgende punten:

1. zo nodig handhaving van de piekbeperkingsmaatregelen tot en met 1956, waarmede globaal een verlaging van de maximale belasting en diensgevolge van het vereiste productievermogen met ongeveer 10 pCt kan worden bereikt;
2. door gebruik te maken van import van elektrische stroom gedurende de perioden van de hoogste belasting;
3. door verhoging van de tarieven.

De verwachting lijkt gewettigd, dat door toepassing van deze drie middelen de maximale belasting in 1956 zodanig zal kunnen worden verlaagd, dat volstaan kan worden met een productievermogen van rond 3.000 MW., zodat de uitbreiding van het electriciteitsproductie-apparaat beperkt kan blijven tot circa 1.390 MW., waarmede een kapitaal gemoeid is van ca 1,2 mrd gulden.

De inmiddels reeds merendeels doorgevoerde tariefsverhoging is gebaseerd op de stelling, dat de opbrengst der electriciteitsbedrijven voldoende moet zijn om de afschrijvingen te verdienen op basis van de vervangingswaarde der kapitaalgoederen en het deelnemende kapitaal een rendement te verzekeren van 5 pCt. De tarieven voor grootverbruikers zijn inmiddels aan prijsvoorschriften onttrokken, de tarieven voor kleinverbruikers blijven aan prijsbeheersing onderworpen, waarbij het tarief voor de eerste 240 kWh. is gehandhaafd op de bestaande voorschriften, doch de prijs van de daarboven afgenomen kWh., alsmede het vastrecht, met 25 pCt mogen worden verhoogd.

Het doel van deze prijsverhoging, die de tarieven op een zowel bedrijfseconomisch als nationaal-economisch gezond niveau beoogde te brengen, was het elimineren van overmatig en economisch niet verantwoord verbruik. Daardoor zou tevens aan de toeneming van het verbruik een rem worden opgelegd. Van zulk een vermindering der toeneming mocht tevens een geringere toeneming van de maximale belasting worden verwacht, waardoor het bereiken en behouden van een evenwicht tussen productiecapaciteit en belasting zou worden vergemakkelijkt.

Een zeer gunstig gevolg van de tariefsverhoging vormde het feit, dat de financiering van de uitbreiding der electriciteitsbedrijven, waarmede, niettegenstaande de verwachte invloed van de getroffen maatregelen, nog altijd het enorme bedrag van 1,2 mrd gulden in 5 jaar is gemoeid, zou worden vergemakkelijkt. De financiering der electriciteitsbedrijven steunde tot dusverre vrijwel uitsluitend op leenkapitaal, d.w.z. dat voor objecten, welke aan het bedrijf werden toegevoegd, leningen werden aangegaan, waarvan de aflossingen uit de afschrijvingen werden betaald. Ook de kostprijscalculatie was op deze practijk gebaseerd. Onder de na-oorlogse omstandigheden dreigde deze financieringsmethode echter spaak te lopen, doordat als gevolg van de zeer grote, noodzakelijke uitbreiding van de capaciteit en de plaats gehad hebbende prijsstijgingen de investeringsbe-

hoeft een veelvoud bedroeg van vroeger en de situatie op de kapitaalmarkt zodanig was gewijzigd, dat de aantrekking van de benodigde middelen veel moeilijker was geworden. Door nu de bedrijven middels de tariefsverhoging in staat te stellen hun activa op basis van de vervangingswaarde af te schrijven werd hun de mogelijkheid geboden een deel van de voor de komende jaren benodigde investeringen uit eigen middelen te financieren.

De tijd, verlopen sedert de publicatie van de Nota inzake de Electriciteitspolitiek en de doorvoering van daarin opgesomde maatregelen is nog te kort om thans reeds een oordeel uit te spreken over de resultaten. Wel kan worden opgemerkt, dat dank zij het inmiddels gereed komen van enkele uitbreidingen het beschikbare vermogen der electriciteitsproductiebedrijven thans een zodanige omvang heeft, dat voor de winterperiode 1952/53 geen bijzondere piekbeperkingsmaatregelen behoeven te worden genomen, al moet nog steeds voor een betrekkelijk groot vermogen een beroep op het buitenland worden gedaan. Terzake aange-gane overeenkomsten tussen de N.V. Samenwerkende Electriciteitsproductiebedrijven en het buitenland, met name België, hebben in het nog bestaande, binnenlandse tekort aan productievermogen genoegzaam voorzien.

De problemen op het gebied van de gasvoorziening.

Als energiebron heeft gas een veel minder universeel karakter dan electriciteit. Het wordt vrijwel uitsluitend gebruikt voor thermische doeleinden, en vindt eveneens in tegenstelling tot electriciteit, zijn bestemming overwegend in de gezinshuishoudingen, ofschoon het gasverbruik van de industrie de laatste jaren vrij sterk toeneemt.

Ten aanzien van de productie van gas valt een onderscheid te maken tussen het gas, dat als bijproduct van de chemische industrie, nl. de cokesindustrie en de petroleumraffinaderijen, wordt gewonnen en het gas, dat in de plaatselijke gasfabrieken wordt geproduceerd. Dit onderscheid is van betekenis omdat het gas, waarvan de productie voor de gemeenschap de geringste opofferingen kost, bij voorkeur moet worden gebruikt. Intussen is het bepalen van de kosten van het gas een moeilijke opgave, daar dit product steeds gewonnen wordt tezamen met andere producten, nl. cokes en teer. In abstracto is de toerekening van de aan de voortbrenging verbonden kosten over de verschillende bij het productieproces te winnen goederen niet mogelijk; zolang de gezamenlijke opbrengst voldoende is om de gezamenlijke kosten goed te maken, zal de productie worden voortgezet. De ondernemer zal zo mogelijk als calculatie-object kiezen het product, bij hetwelk hij de verkoopprijs het meest in de hand heeft. De andere producten verschijnen dan als bijproducten, waarvan de opbrengst in mindering komt van de kostprijs van het hoofdproduct. Voor de oorlog, toen de prijsvorming vrij was, was de cokes bij de cokesfabrieken van de Staatsmijnen en van de Hoogovens het hoofdproduct, waarvan de opbrengst nagenoeg voldoende was voor de dekking van de totale gemeenschappelijke productiekosten. Het gas was een bijproduct. Aanvankelijk was dit bijproduct zelfs „fataal”, waarvoor een bestemming moest worden gezocht en ten aanzien waarvan met een prijs kon worden volstaan, waarbij slechts de met de verkoop verbonden additionele kosten werden goedge maakt. Bij de gasfabrieken lag de situatie juist andersom. De gascokes had een opbrengst, die slechts een zeer geringe marge liet, vergeleken met de kolenprijs. Voor het gas echter kon een prijs worden gemaakt, die nagenoeg de totale gemeenschappelijke kosten kon dekken. Het doel van de productie was dan ook de vervaardiging van gas, dat hier hoofdproduct was.

Maatschappelijk gezien, behoort tot de gemeenschappelijke kosten het verlies aan calorieën, dat bij de omzetting van steenkolen in cokes, gas en teer optreedt. De stelling kan worden geponeerd, dat nationaal-economisch gezien

deze calorieverliezen hoofdzakelijk zijn toe te rekenen aan dat product, hetwelk in het kader van een gemeenschappelijke productie het karakter van hoofdproduct heeft. Dit wil zeggen, dat bij de productie in de plaatselijke gasfabrieken, waar het gas terwille van het gas wordt voortgebracht, deze verliezen aan het gas moeten worden toegerekend, terwijl in de cokesfabrieken, waar de productie van cokes het voornaamste doel van de productie vormt, deze verliezen overwegend aan de cokes moeten worden toegerekend en niet aan het gas. Zo gezien, zijn aan de verkrijging van gas als bijproduct der chemische industrie nationaal-economisch geringere offers verbonden dan die, welke bij productie in plaatselijke gasfabrieken noodzakelijk zijn. De vervanging van het verbruik van het gas, dat terwille van het gas wordt voortgebracht, door gas, dat het karakter van bijproduct heeft, verdient derhalve aanbeveling. Dit geldt nog sterker voor de vervanging van stadsgas door het aardgas, dat immers ter beschikking is en zonder verlies aan calorieën kan worden toegepast.

Deze conclusie leidt mij tot het tweede probleem, dat momenteel bij de gasvoorziening de aandacht vraagt, nl. dat van de centralisatie van de gasvoorziening. Over dit vraagstuk is in 1950 een rapport uitgebracht door de Commissie tot Bestudering van de Centralisatie op het Gebied van de Gasvoorziening (de Commissie van Iterson). Van het verbruik, dat in 1951 1,27 mrd m³ bedroeg, werd 0,27 mrd m³ geleverd door de cokesfabrieken van de Staatsmijnen, de Hoogovens en de cokesfabriek te Sluiskil, 0,10 mrd m³ uit import gedekt en 0,90 mrd m³ geproduceerd door 117 plaatselijke gasfabrieken. Deze gedecentraliseerde productie door 117 plaatselijke gasfabrieken beschouwt de Commissie van Iterson terecht als ongewenst. Het staat vast, dat bij het merendeel dezer gasfabrieken noch het rendement der verbruikte grondstoffen, noch de kwaliteit van het gas, noch de winning van de bijproducten op het peil staat, dat bij de huidige techniek als bereikbaar mag worden beschouwd. In deze ongewenste situatie kan geen verbetering worden gebracht door vernieuwingen of uitbreidingen van de bestaande fabrieken. Een reorganisatie van de gasvoorziening is daartoe onontbeerlijk.

In de practijk is deze reorganisatie reeds in volle gang. De ontwikkeling, waarbij de productie van de plaatselijke gasfabrieken door afstandsgas wordt vervangen, gaat betrekkelijk snel. Reeds thans zijn Limburg en Noord-Brabant voor het grootste deel aangesloten op het net van de Staatsmijnen. Midden-Zeeland zal begin 1953 gas vanuit Sluiskil verkrijgen, waardoor de bestaande gasfabrieken zullen kunnen worden gesloten. De kop van Noord-Holland wordt reeds grotendeels voorzien vanuit de Hoogovens. Zuid-Holland krijgt dit jaar de beschikking over kraakgas van de petroleumraffinaderijen te Pernis, ten behoeve waarvan een leidingnet wordt gelegd, dat de voornaamste gemeenten uit deze provincie met elkaar verbindt. De Achterhoek van Gelderland wordt voorzien van gas, dat uit Duitsland wordt geïmporteerd. De 5 Noordoostelijke provincies zullen binnen korte tijd de beschikking hebben over aardgas. De betekenis van de afstandsgasvoorziening neemt dus zienderogen toe en naar mijn mening is de verwachting gewettigd, dat in 1960 de hoeveelheid afstandsgas, die in 1951 ongeveer 370 mln m³ bedroeg tot ongeveer 1.300 mln m³ zal zijn gestegen.

Het gas moet echter niet alleen zo rationeel mogelijk worden voortgebracht, het moet ook zo nuttig mogelijk worden gebruikt. Hierbij moet worden bedacht, dat — althans zolang gas terwille van het gas moet worden voortgebracht — de productie met belangrijke calorische verliezen gepaard gaat. Dit aan de productie inhakerende verlies aan calorieën wordt in een aantal gevallen, afhankelijk van de aard van deze toepassingen en de gebezigde gebruiksapparatuur, meer dan gecompenseerd door het

groter nuttig warmterendement, dat gas in vergelijking met andere brandstoffen kan leveren. Hieruit volgt de conclusie, dat het uit een oogpunt van brandstoffeneconomie en ook nationaal-economisch wenselijk moet worden geacht, dat het gasverbruik wordt bevorderd bij toepassingen, waar het verbruik van gas een relatief gunstig rendement oplevert, zodat dit de betalingsbalans niet meer belast dan het verbruik van andere brandstoffen. Hierbij speelt natuurlijk de prijs een belangrijke rol. De verbruiker, die de keuze heeft tussen gas en bijv. steenkolen, zal zich door de prijsverhouding en het nuttig rendement dezer producten laten leiden.

Er is echter nog een andere factor, die in bepaalde gevallen een stimulerende rol speelt bij het gasverbruik. Gewenst kan doen zijn, nl. doordat gas de efficiency in de industrie kan bevorderen en soms de kwaliteit van het product een verbetering kan doen ondergaan. De toepassing van gas kan derhalve aan de concurrentiepositie van bepaalde sectoren der Nederlandse industrie op de internationale markt ten goede komen. In dergelijke gevallen kunnen de uit het ge-

bruik van gas voortvloeiende voordelen voor 's lands economie een mogelijk nadeel van een minder gunstig warmterendement verre overtreffen. De ervaringen, in het recente verleden opgedaan in het verzorgingsgebied van de Staatsmijnen wijst uit, dat gas van goede en constante kwaliteit de ontwikkeling van bepaalde takken van industrie gunstig beïnvloedt.

De in gang zijnde structuurveranderingen op het gebied van de gasvoorziening, welke resulteren in de centralisatie van de productie en een sterke toenemende betekenis van het afstandsgas, kunnen derhalve er toe leiden, dat gas een grotere plaats gaat innemen in de energievoorziening van de industrie en zodoende in vele gevallen een wezenlijke bijdrage levert voor de opvoering van de efficiency van het brandstoffenverbruik. Met name geldt dit laatste voor het aardgas, dat immers in onze bodem beschikbaar is en voor de levering waarvan aan de verbruiker geen of althans geen noemenswaardige hoeveelheid calorische behoefte te worden opgeofferd.

's-Gravenhage.

Dr E. L. KRAMER.

Sociale lasten in Nederland en enkele andere Westeuropese landen

Wanneer voor doeleinden van economisch onderzoek gegevens betreffende de sociale lasten nodig zijn, staat een overvloed van cijfers ter beschikking. Deze cijfers zijn te vinden in de vakpers, in de literatuur en in rapporten van het Centraal Planbureau. De uitkomsten dezer berekeningen tonen echter vaak zo grote, dikwijls moeilijk te verklaren, verschillen, dat het degene, die deze gecompliceerde materie niet kent, wel moet duizelen. Er is dus aanleiding om de systematiek dezer berekeningen nader uiteen te zetten.

Het bepalen van de sociale lasten, welke op een bepaald tijdstip door een onderneming worden gedragen, is betrekkelijk eenvoudig. Er kan verschil van inzicht ontstaan omtrent de heffingen, welke in de berekening moeten worden opgenomen, maar daarvoor is een oplossing te vinden. Moeilijker wordt het, wanneer men de sociale lasten in een bedrijfstak wil berekenen. De grootste moeilijkheden doen zich echter voor bij het bepalen van de sociale lasten voor het gehele bedrijfsleven. Het is echter juist dit gegeven, dat economisten interesseert, omdat het nuttig kan zijn het niveau der sociale lasten in het land te kennen voor het vormen van een oordeel in tal van vraagstukken van economisch onderzoek. Het gaat daarbij niet slechts om het kennen van de absolute hoogte der sociale lasten, maar vaker nog om een inzicht te krijgen in de relatieve betekenis der sociale lasten in Nederland in verhouding tot die in de omliggende landen, resp. tot die landen, waarheen wordt geëxporteerd.

Pas indien men het antwoord op de hierbovengestelde vragen kent kan de vraag door wie de sociale lasten in werkelijkheid worden gedragen aan de orde komen. Over de afwenteling van de aan de onderneming in rekening gebrachte sociale lasten op de consument zijn weinig concrete gegevens bekend. Deze afwenteling speelt zich in het verborgene af. In hoeverre zij mogelijk is, is moeilijk na te gaan. Wel kan men constateren, dat naarmate de monopoliepositie van een bepaald product op de markt sterker is, de betrokken ondernemingen beter in staat zullen zijn om de sociale lasten geheel of gedeeltelijk in de prijzen hunner producten door te berekenen. Onlangs is een ander aspect van het afwentelingsvraagstuk op de voorgrond getreden en wel met betrekking tot de afwenteling van de werknemersbijdrage in de wachtgeld- en werkloosheidsverzekering. Deze afwenteling vond plaats, doordat als

resultaat van onderhandelingen tussen werkgevers, werknemers en Overheid aan de werknemers een looncompensatie werd toegekend ter hoogte van hun bijdrage, terwijl aan de werkgevers gedeeltelijk compensatie werd verleend door vermindering van andere sociale heffingen. In hoeverre de werkgevers in staat zullen zijn de hiervan het gevolg zijnde verhoging der sociale lasten in de prijzen hunner producten door te berekenen is weer een kwestie van de verhouding van vraag en aanbod.

Thans zullen wij dit vraagstuk laten rusten en ons bezig houden met de systematiek van de berekeningen der sociale lasten. Met deze weinig inspirerende woorden worden — zoals bekend — de werkgeversbijdragen in de kosten der sociale voorzieningen aangeduid, welke mede worden gedekt door de bijdragen der werknemers, de bijdragen van de Overheid en door de rente-opbrengst der voor deze doeleinden belegde gelden. De werkgeversbijdragen vormen daarvan het leeuwendeel. Zij worden meestal uitgedrukt in een percentage van het bruto-loon en zijn dus als een deel van de kosten van de arbeid te beschouwen.

Tot de sociale lasten worden gerekend de werkgeversbijdragen in de verplichte en vrijwillige sociale verzekering, de vereveningsheffing, alsmede opslagen op het loon voor vakantie, vacanti toeslag, looncompensatie en kort verzuim. Laatstgenoemde opslagen worden soms niet meegerekend, omdat zij als bestanddelen van het loon worden aangemerkt.

Voorts zouden om taalkundige redenen ook de kosten van de sociale verzorging van het personeel, zoals de kosten van cantines, subsidies voor de personeelvereniging e.d. onder de sociale lasten kunnen worden begrepen. Het is echter gebruikelijk laatstgenoemde kosten buiten beschouwing te laten, waaruit blijkt, dat het begrip „sociale lasten” enger wordt geïnterpreteerd dan taalkundig juist zou zijn.

De verschillen in de uitkomsten der berekeningen van de sociale lasten worden uiteraard veroorzaakt, doordat de premien der onderscheiden voorzieningen in de loop der jaren veranderen, resp. doordat premien voor nieuwe sociale voorzieningen worden toegevoegd en voorts, doordat niet alle sociale voorzieningen gelden voor alle ondernemingen. Van meer principiële betekenis is, dat in verband met doel, dat bij de berekeningen wordt nagestreefd, niet

Overzicht van de kosten der sociale verzekeringen en voorzieningen in enkele Westeuropese landen in pCt van het bruto-loon

1952	Frankrijk		West-Duitsland		België j)		Luxemburg		Nederland		1952
	wg 1)	wn 2)	wg 1)	wn 2)	wg 1)	wn 2)	wg 1)	wn 2)	wg 1)	wn 2)	
I. Verplichte sociale verzekering											I. Verplichte sociale verzekering
Ouderdomsverzekering	10 a)	6 e)	5 e)	5 e)	3,50	3,50	2	4	1,50		Invaliditeits- en ouderdomswet. Ziektewet en ziekenfondsenbesl. Wachtgeld en werkloosheidsverz. Ongevallenverzekering Kinderbijslagverzekering
Ziekteverzekering	— d)		3 f)	3 f)	2,50	3,50	5 l)	5 l)	4,10 n)	2,90 n)	
Werkloosheidsverzekering	4		2	2	1	1	— m)	— m)	4,50 o)	2 o)	
Ongevallenverzekering	4		3		2,25		3,50		1,80		
Kinderbijslagverzekering	16		— g)		6		4,50		5,50		
Totaal	30	6	13	10	15,25	8	15	9	17,40	4,90	Totaal
II. Andere sociale voorzieningen											II. Andere sociale voorzieningen
Betaalde vacantedagen s)	6,91		5,33		5		6		4		Betaalde vacantedagen s) Feestdagen Vereveningsheffing
Feestdagen	0,27		3,67		3,22		3,80		2		
Heffing op de lonen	5 b)								4		
Heffing voor het opleiden van leerlingen	0,40 c)										
Heffing voor hulp aan Berlijn			0,50 h)								
Huishoudelijk herstelfonds					1,50 k)						
Totaal I en II	42,58	6	22,50-23	10	24,97	8	24,80	9	27,40	4,90	Totaal I en II.
III. Vrijwillige en semi-vrijwillige sociale verzekering											
Antiënteitpensioenen			10-16 i)						0-12 p) 2-3 q) ? r)	0-6 2-3 q)	Ondernemingspensioenfondsen Bedrijfspensioenfondsen Vrijwillige ziekengeldverzekering

1) Werkgevers.
2) Werknemers.

Frankrijk.

- De loongrens is 27.000 fr. per maand.
- Wordt geheven sedert 1949 ten laste van de werkgevers.
- Dateert van 1925 en werd bij besluit van 9 December 1948 op 0,40 pCt gebracht.
- Werkloosheidsuitkering komt ten laste van de Overheid.

West-Duitsland.

- Loongrens voor ouderdoms- en invaliditeitsverzekering is 600 D.M. per maand.
- Loongrens voor de ziekteverzekering (incl. kraamgeld) 375 D.M. per maand.
- De kinderbijslag wordt gefinancierd door de Overheid. Deze bedraagt 2 Pfennig per uur per kind. Deze toeslag wordt ook gegeven voor een niet werkende echtgenote.
- De heffing onder het motto „Hulp aan Berlijn" wordt geheven over de lonen tot 500 D.M. ad 0,5 pCt en over hogere lonen ad 1 pCt.
- Wordt geheven in sommige ondernemingen voor arbeiders, die 10-15 jaar in de onderneming hebben gewerkt, in verband waarmede de kosten variëren. Een deel van de kosten wordt gedragen door de werknemers.

België.

- De loongrens voor de ouderdoms-, ziekte- en invaliditeits- en werkloosheidsverzekering is 4.000 fr. per maand.
- Het huishoudelijk herstelfonds zal vermoedelijk worden opgeheven, waarna het in de verwachting ligt, dat de bijdrage ad 1,5 pCt van het loon zal worden bestemd voor de kinderbijslag.

Luxemburg.

- De loongrens voor de ziekteverzekering (incl. kraamgeld) is 5.000 fr. per maand.
- De werkloosheidsuitkeringen komen ten koste van de Overheid.

Nederland.

- Werkgeversbijdrage voor Ziektewet 2,2 pCt voor het Ziekenfondsenbesluit 1,9 pCt is tezamen 4,1 pCt. De werknemersbijdrage voor genoemde wetten werd gesteld op 1 + 1,9 = 2,9 pCt.

o. Zie hiervoor in de tekst.

p. De betekenis van de ondernemingspensioenfondsen is zo groot, dat de werkgeversbijdragen aan deze fondsen o.i. in dit overzicht niet mogen ontbreken, al dient te worden opgemerkt, dat deze fondsen in een beperkt aantal ondernemingen voorkomen en de kosten sterk kunnen variëren. De verhouding tussen werkgevers- en werknemersbijdragen werd geschat op 3 : 1.

q. Ook de betekenis der bedrijfspensioenfondsen neemt toe. Zij omvatten ca 700.000 werknemers. De verhouding tussen de werkgevers- en werknemersbijdragen werd geschat op 1 : 1. De werkgeverspremie varieert van f 1, tot f 1,50 per week, dat is bij een gemiddeld weekloon van f 50 2 à 3 pCt.

r. In vele ondernemingen betaalt de werkgever de lonen en salarissen door tijdens ziekte, vooral waar het betreft personeel, welke salarissen liggen boven de loongrens. De kosten dezer werkgeversbijdragen zijn moeilijk te schatten.

Vacantie.

- Het aantal doorbetaalde feestdagen bedraagt in West-Duitsland 11, in België 10, in Luxemburg 10 en in Nederland 6. In Frankrijk geldt alleen 1 Mei als wettelijk doorbetaalde feestdag, maar in de praktijk worden de lonen ook op andere feestdagen doorbetaald.

Bronnen.

Comparaison des charges sociales dans quelques pays d'Europe occidentale. A. Devaux. Droit Social, Mei 1951.

Van de in dit artikel vermelde gegevens betreffende de sociale lasten in procenten van de loonsom maakten wij geen gebruik, omdat de wijze van berekenen niet duidelijk was. De geconstateerde verschillen bedroegen van de verplichte sociale verzekeringen in Frankrijk 3,8 pCt, voor België 0,80 pCt en voor Luxemburg 0,38 pCt. Voor West-Duitsland waren ze niet berekend.

Benelux, A. Doucy 1951.

Salaires et charges sociales. Aix Belge 1950.

Correspondance economique, 13 Avenue de l'Opera. Paris. 23 Juni 1951.

Bedrijfspensioenfondsen, De Onderneming, 8 Juli 1952.

steeds dezelfde bestanddelen in het totaal der sociale lasten worden opgenomen, alsmede doordat afwijkende methoden voor het berekenen van de kostenpercentages der sociale voorzieningen worden toegepast. Het is derhalve nodig, dat bij elke berekening nauwkeurig wordt aangegeven, welke bestanddelen zijn opgenomen en op welke wijze de onderscheiden kostenpercentages zijn berekend. Degene, die deze berekeningen zal moeten beoordelen, of met de uitkomsten zal moeten werken, zal zich tevens duidelijk voor ogen moeten stellen, welke kostenpercentages om de een of andere reden niet in de berekening zijn opgenomen.

Voor de individuele ondernemingen zal men op eenvoudige wijze een globaal inzicht in de hoogte der sociale lasten kunnen krijgen door de hierboven genoemde premieën en opslagen, voor zover zij voor de onderneming gelden, op te tellen. Indien men rekening wenst te houden met de loongrenzen der sociale verzekeringswetten en met de omstandigheid, dat misschien niet alle premieën

en opslagen voor alle personeelsleden dezelfde zijn, zal men het bedrag van de kosten voor genoemde sociale voorzieningen kunnen vergelijken met het totaal in de betrokken periode verloonde bedrag. Uiteraard zal het op deze wijze te berekenen percentage iets lager zijn dan het percentage, dat wordt verkregen door het optellen der premieën.

Wanneer men de sociale lasten voor het gehele bedrijfsleven of voor afzonderlijke bedrijfstakken moet berekenen stuit men op allerlei moeilijkheden. Alleen voor de Invaliditeitswet (1,5 pCt), het Ziekenfondsenbesluit (1,9 pCt) de Kinderbijslagwet (5,5 pCt) en de Vereveningsheffing (4 pCt) zijn de werkgeversbijdragen voor alle ondernemingen nagenoeg gelijk. De premieën voor de Ziektewet, de Ongevallenwetten en de Werkloosheidswet kunnen verschillen verlonen. De werkgeverspremieën voor de Ziektewet bedragen gemiddeld 2,2 pCt, variërend van ca 2 pCt tot 5 pCt en voor de Ongevallenwetten gemiddeld 1,8 pCt, variërend van 0,3 pCt (administratief werk) tot 28,2 pCt

(bijv. voor het slopen van bouwwerken). De situatie met betrekking tot de Werkloosheidswet is tamelijk ingewikkeld. Terwijl de werkgeversbijdragen voor de werkloosheidsverzekering voor alle ondernemingen 0,6 pCt bedragen kunnen werkgeverspremiën voor de wachtgeldverzekering in de onderscheiden bedrijfstakken aanmerkelijke verschillen vertonen. De werkgeversbijdrage in de wachtgeldverzekering bedraagt gemiddeld 1,4 pCt, variërend van 0,5 pCt tot 5 pCt van het loon. Daarbij komt een looncompensatie ter hoogte van het werknemersaandeel in de werkloosheidsverzekering ad 0,6 pCt en in de wachtgeldverzekering gemiddeld ad 1,4 pCt, variërend van 0,5 pCt - 5 pCt van het loon, alsmede een verhoging ten gevolge van de omstandigheid, dat de sociale verzekeringspremiën over de looncompensatie worden berekend ad gemiddeld 0,5 pCt, variërend van 0,125 pCt tot 1,25 pCt van het loon. De werkgeversbijdragen voor de Werkloosheidswet bedragen dus gemiddeld 4,5 pCt (0,6 + 0,6 + 1,4 + 1,4 + 0,5) en kunnen variëren van 2,325 pCt (0,6 + 0,6 + 0,5 + 0,5 + 0,125) tot 12,45 pCt (0,6 + 0,6 + 5 + 5 + 1,25) van het loon.

De werkgeversbijdragen voor de verplichte sociale verzekering, inclusief de vereveningsheffing bedragen dus van 1 Juli 1952 af gemiddeld 21,4 pCt van het loon, maar kunnen in de afzonderlijke ondernemingen nog grote verschillen vertonen.

Bij het optellen der werkgeverspremiën stuit men in beginsel op dezelfde moeilijkheid als de individuele ondernemer, die moest constateren, dat het totaal zijner premiën geen nauwkeurig beeld gaf van het totaal zijner uitgaven voor bedoelde sociale voorzieningen in verhouding tot het verloonde bedrag. Dit komt omdat 1 pCt van de premie voor de Ongevallenwetten, die over alle lonen tot een maximum van f 14 per dag wordt berekend groter is dan het bedrag van 1 pCt van de premie voor de Ziektewet, die alleen over de lonen beneden de loongrens van f 4.925 per jaar, eveneens tot een maximum van f 14 per dag, wordt geheven. Dit probleem is echter voor het gehele bedrijfsleven veel moeilijker op te lossen dan voor de individuele ondernemer.

De betekenis van bedoelde complicatie voor de sociale lasten is het eerst onderzocht door Drs H. L. Zeelenberg ¹⁾. Hij ontwikkelt een methode om met behulp van schattingen recente gegevens te verkrijgen omtrent de premieopbrengst van elke sociale verzekeringswet in 1948 en deze uit te drukken in de totale loonsom van de betreffende sociale verzekeringswet. Deze methode is aanvechtbaar, omdat men premiepercentages met ongelijke noemer niet mag optellen. Vervolgens heeft de heer J. C. Wijnmaalen, voortbouwend op de door Drs Zeelenberg ontwikkelde denkbeelden in „Statistische en econometrische onderzoeken”, 2e kwartaal 1950 een dergelijke berekening voor het jaar 1949 doen verschijnen. In deze berekeningen worden de premiën behalve in een percentage van de loonsom per sociale verzekeringswet uitgedrukt in een percentage van de totale loonsom. Laatstgenoemde studie heeft de Staatssecretaris van Sociale Zaken aanleiding gegeven om een ambtelijke commissie in te stellen, welke tot opdracht kreeg genoemde methode te onderzoeken en een ten algemene dienste staand overzicht voor de sociale lasten in Nederland samen te stellen. In haar onlangs als monografie no 2 van het Centraal Planbureau gepubliceerd rapport geeft de commissie een overzicht van de werkgeversbijdragen voor de verplichte sociale verzekering in de jaren 1938 en 1946 tot 1949. In haar rapport gaat de Commissie uit van de werkelijke werkgeversbijdragen voor genoemde wetten. Zij heeft daartoe voor elk der betreffende wetten een exploitatierekening opgesteld, waarin op de debetzijde de schadeloosstellingen en de ad-

ministratiekosten en op de creditzijde de bijdragen van werkgevers, werknemers en de Overheid alsmede de interest op de beleggingen der fondsen zijn opgenomen. De sociale lasten worden berekend door de werkgeversbijdrage uit te drukken in een percentage van de totale loonsom in het betrokken jaar.

De uitkomsten der commissie, alsmede de wettelijke premiën in 1949 volgen hieronder.

1949	Werkgeversbijdrage in pCt loonsom	Wettelijke werkgeversbijdragen in pCt (gemiddeld)
Ziektewet	1,8	2,2
Invalideitwet	1,2	1,5
• Ongevallenwetten	1,4	1,8
Ziekenfondsenbesluit	1,4	1,8
Kinderbijslagwet	4,6	5,5
Vereveningsheffing	4,2	4,5
	14,6	17,3

Wanneer men de uitkomsten van de heren Wijnmaalen (1949 : 15,08 pCt) en Zeelenberg (1948 : 15,43 pCt) in genoemde publicaties vergelijkt met de uitkomsten der commissie (1949 : 14,6 pCt) blijkt, dat het verschil gering is. De uitkomsten van Wijnmaalen en Zeelenberg zijn iets hoger, omdat beiden de werkgeversbijdragen uitdrukken in een percentage van de loonsom per sociale verzekeringswet, terwijl de commissie de werkgeversbijdragen berekent in een percentage van de iets grotere totale loonsom.

Voor alle drie de berekeningen geldt, dat daarin niet zijn begrepen de werkgeversbijdragen voor pensioen-voorzieningen. Evenmin is rekening gehouden met de bovenwettelijke ziekgeldverzekering, de kosten van vacantie, vacantietoelagen en kort verzuim.

Men zou gemakkelijk op de gedachte kunnen komen, dat in het verschil tussen de berekende premiën en de wettelijke premiën de financiële betekenis van de loongrenzen der sociale verzekeringswetten tot uitdrukking zou komen. Deze veronderstelling is o.i. niet juist, omdat in de door de commissie berekende premiën tevens de omstandigheid is verwerkt, dat de kring der verzekerden niet voor alle bedoelde wetten dezelfde is. De vereveningsheffing wordt bijv. niet geheven voor het huispersoneel, dat in het algemeen wel valt onder de verplichte verzekering ingevolge de Ziektewet en het Ziekenfondsenbesluit, doch in het algemeen weer niet onder de Kinderbijslagwet en de Werkloosheidswet. In het algemeen is bedoelde berekening o.i. tamelijk theoretisch. Het is bijv. ook irreal, dat in deze cijfers wel de kosten van de Ziektewet zijn opgenomen, maar niet de kosten van eventueel ziek personeel, dat salarissen ontvangt welke liggen boven de loongrens. Het nut dezer berekeningen voor algemeen gebruik is o.i. dan ook twijfelachtig.

Wij geven er de voorkeur aan voor vraagstukken van economisch onderzoek gebruik te blijven maken van het totaal der wettelijke premiën, waarop, indien exacte vergelijking met de loonsom nodig is, eventueel ca 3 pCt in mindering kan worden gebracht. Zolang in de verhouding tussen de loonsom en het verzekerd loon in gevolge de sociale verzekeringswetten geen grote wijzigingen komen, zal immers ook dit aftrekpercentage niet veranderen. Invoering der Werkloosheidswet met een loongrens van f.6.000 betekent, dat dit aftrekpercentage een weinig hoger is geworden.

Conclusie.

Naar aanleiding van hetgeen hierboven werd uiteengezet komen wij tot de conclusie, dat het beeld van de sociale lasten ingewikkelder is dan men veelal pleegt aan te nemen. Tussen de ondernemingen bestaan ook voor zover het betreft de verplichte sociale verzekeringen

¹⁾ „De druk der sociale kosten in Nederland”, Sociale Zekerheids-gids van October en November 1948.

grote verschillen, welke door de invoering der Werkloosheidswet nog groter zijn geworden. Genoemde verschillen worden geaccentueerd, indien men rekening houdt met de werkgeversbijdragen voor de vrijwillige sociale verzekering (ziekengeld, ondernemingspensioenfonds) en met de semi-vrijwillige voorzieningen (bedrijfspensioenfondsen). In verband hiermede is het o.i. gewenst te spreken van het niveau der sociale lasten, waarbij er rekening mede moet worden gehouden, dat ook voor de verplichte sociale verzekeringen grote afwijkingen naar boven en naar beneden voor de individuele ondernemingen kunnen optreden. Gezien het globaal karakter van de berekeningen der sociale lasten achten wij de pogingen om deze berekeningen te verfijnen door de totale werkgeversbijdragen uit te drukken in een percentage van de loonsom van weinig betekenis,

temeer omdat ook deze berekeningen o.i. geen juist beeld kunnen geven van de werkelijke druk der sociale lasten.

Teneinde toch een globale vergelijking mogelijk te maken van de werkgevers- en werknemersbijdragen in de sociale verzekeringen en voorzietingen in enkele Westeuropese landen hebben wij in het overzicht op blz. 829 de vaste of gemiddelde premieën dezer voorzieningen in procenten van het loon vermeld. Wij merken op, dat ons weinig bekend is omtrent vrijwillige en semi-vrijwillige voorzieningen in deze landen, welke voor Nederland voor zulk een grote betekenis zijn. Indien de hierbedoelde voorzieningen in deze landen inderdaad zouden ontbreken dan mag uit het overzicht worden afgeleid, dat de sociale lasten vermoedelijk in Frankrijk het hoogste zijn, waarna Nederland spoedig volgt.

Amsterdam.

J. H. VAN HOLTEN TOT ECHTEN.

Samenwerking in de petroleumindustrie

Eind Augustus maakten de dagbladen melding, dat enkele grote petroleummaatschappijen in de Verenigde Staten zich te verantwoorden zouden hebben in verband met te hoge prijzen, welke zij aan de Amerikaanse Regering berekend zouden hebben voor olieleveranties ten behoeve van het Europese Herstelprogramma.

Ongeveer tegelijkertijd publiceerde de „Federal Trade Commission” een rapport¹⁾ over de samenwerking tussen een zevental grote wereldpetroleummaatschappijen. Het mag bekend worden verondersteld, dat de „Federal Trade Commission” onderzoekingen doet, welke de basis kunnen vormen voor een gerechtelijk onderzoek inzake mogelijke overtredingen van de antitrustwetgeving. De conclusies van het rapport zijn derhalve ook geheel uit dit gezichtspunt geformuleerd. Van een wederhoor der partijen is daarbij geen sprake.

De Koninklijke Shell Groep werd niet genoemd bij de eerste zaak van het „seven” is zij mede het onderwerp van het uitvoerige rapport over de machtsposities op de internationale petroleummarkt. Het rapport geeft een documentaire analyse, en wel van de feitelijke verhoudingen bij de oliewinning en distributie, van de groei van internationale samenwerking en de wijze waarop deze in zijn werk gaat, en van de prijsvorming in de olie-industrie, waarbij voor afzonderlijke productiegebieden en enkele consumptielanden de marktverhoudingen nog in detail bezien zijn. De beoordeling van dit materiaal zal de betreffende instanties nog genoeg hoofdbreken bezorgen, want de petroleumindustrie is één van de meest gecompliceerde bedrijfstakken ter wereld.

De voorzitter van de Senaatscommissie, die het initiatief nam tot dit onderzoek („Select Committee on Small Business”), de heer John Sparkman, schrijft in zijn inleiding dat publicatie van dit rapport mede ingegeven is door de overweging dat economische machtsconcentratie van zulk formaat voor het voetlicht der publiciteit dieft te komen. Verliest hij met zo'n opmerking zijn objectiviteit reeds of moet het vertaald worden met: het karakter van de petroleumindustrie maakt enige ordening onontbeerlijk; moet dit op eigen gelegenheid door een klein aantal grote maatschappijen geschieden, of dient dit mede door de Overheid zo nodig op internationaal niveau te geschieden nadat het publiek kennis heeft kunnen nemen hoe het in de petroleumindustrie toe gaat?

Van publiciteit kan men zeggen, dat zij voor een gezonde oordeelvorming belangrijk is. Van het gesproken en ge-

schreven woord kan echter ook zozeer gebruik gemaakt worden om de eigen passie te preken, dat een objectieve beoordeling bemoeilijkt wordt. In het onderhavige geval is het verwijt al gemaakt, dat het rapport het licht zag op een welgekozen tijdstip in de Amerikaanse presidentsverkiezingen en de consequenties van de wijze waarop het nog gebruikt zal worden in de internationale politiek, zijns niet te overzien. Olie is nu eenmaal door zijn strategische betekenis en toevallig eenmaal door zijn vindingrijke politiek dynamiet geworden.

Kan de politieke achtergrond een objectieve beoordeling van dit onderzoek in de weg staan, niet minder is dit het geval met de economische achtergrond, waartegen het rapport stelt.

In de Amerikaanse sfeer van het bijna *coûte que coûte* openhouden van de vrije mededinging is het de petroleumindustrie sinds de ontbinding van de Standard niet gelukt veel waardering te vinden voor het specifieke karakter van deze industrie, die door haar uitzonderlijk hoge kapitaalintensiviteit, haar groot risico-element en een weinig elastische vraag niet past in het spel der vrije concurrentie. In de over het algemeen veel gematigder kartelwetgeving in West en Noord-West Europa wordt weliswaar de veranderde structuur van het economisch leven, waarin een grotere plaats toegeven is aan het industriële grootbedrijf, aan horizontale en verticale ondernemerscombinaties, erkend, doch ook hier vragen wij ons wel eens af of men de grote gevarieerdheid van economische omstandigheden, waaronder bedrijven of bedrijfstakken werken, ooit kan vangen in objectieve normen voor zakelijk verkeer. Waar, zoals bij petroleum, het uitgesproken internationaal karakter der industrie complicaties schept, is het bijzonder moeilijk de economische noodzaak, resp. de geoorlooftheid van samenwerking te beoordelen. Ervaring op dit gebied is er weinig. De Havana Charter en het Straszburger concept kartelwet zijn nog slechts pogingen om op dit gebied enige orde te scheppen. Formeel mag thans zelfs nog gesteld worden, dat geen Amerikaans gerechtshof competent is de Koninklijke verantwoording te vragen voor het internationaal marktvereenkomsten, met Amerikaanse maatschappijen afgesloten.

„Tout comprendre c'est tout pardonner”, zover hoeft men ook niet onmiddellijk te gaan. Daarvoor is veel begrip nodig en verscheidene „independents”²⁾ zijn zeker niet vergevingsgezind genoeg. De „majors” hebben hun bij voor komende gelegenheid het leven danig zuur gemaakt. Wel noden ze de outsider tot afstand nemen in de problemen van een unieke wereldindustrie, die de

¹⁾ The International Petroleum Cartel, Staff report to the Federal Trade Commission submitted to the Sub-Committee on Monopoly of the Select Committee on Small Business United States Senate. Published August 22nd, 1952; 378 pages.

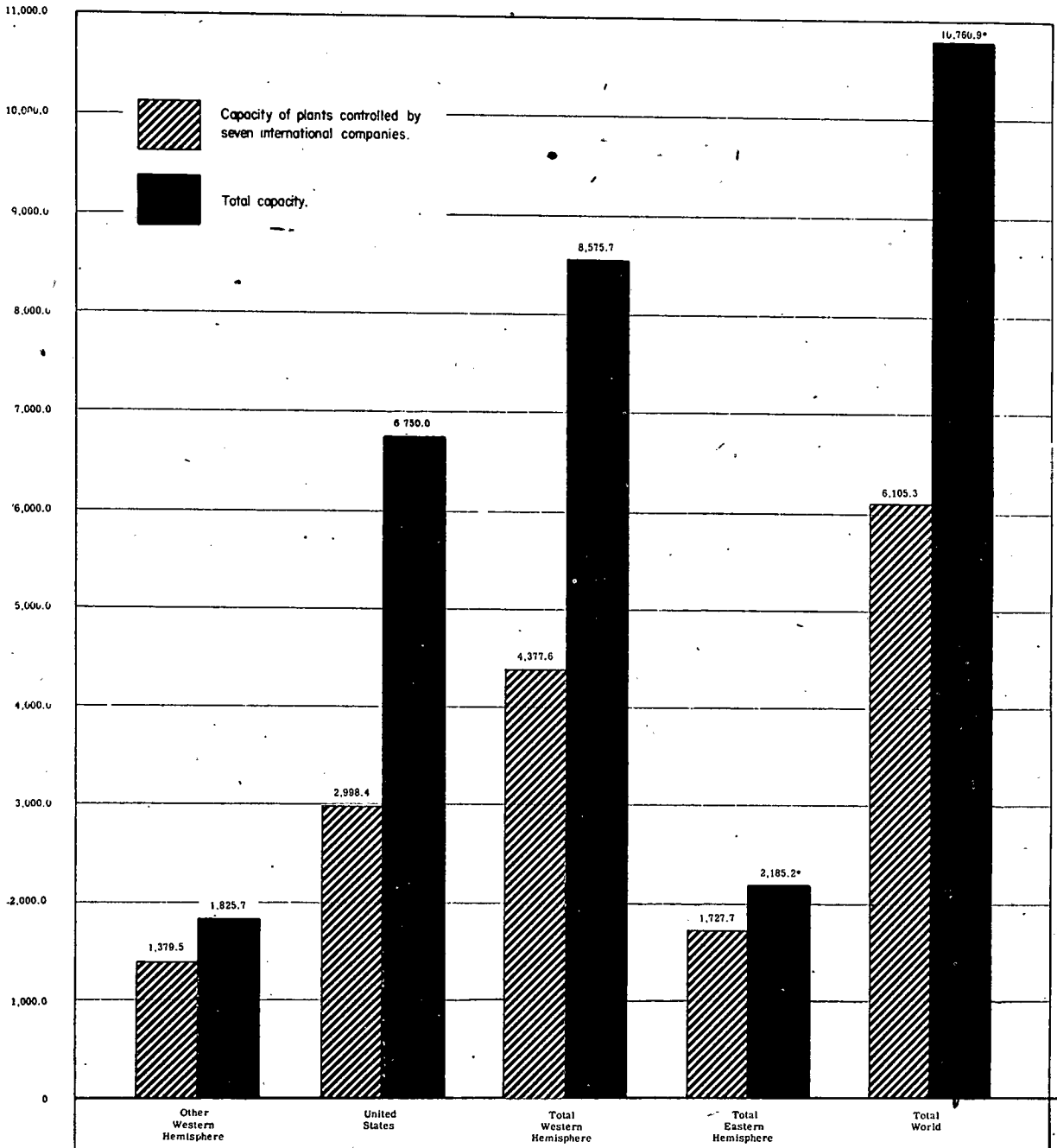
²⁾ Standard oil (New Jersey), Standard Oil (California), Royal Dutch Shell, Anglo Iranian, Socony-Vacuum, Gulf Oil and Texas Oil.

³⁾ Voor de kleinere oliemaatschappijen, onafhankelijk van de grote („majors”) gebruikt men veelal de term „independents”.

ESTIMATED CRUDE OIL REFINING CAPACITY BY GEOGRAPHIC AREA

SEVEN COMPANIES AND TOTAL, 1950

(In thousands of barrels daily)

23541 O - 52 (Face p. 24) No. 6

*Excludes capacity of U.S.S.R., Roumania, Hungary, and Poland.

haar eigen problemen in eigen stijl heeft trachten op te lossen.

De petroleumindustrie begint met de bijzondere omstandigheid, dat de vindplaatsen van ruwe olie noch sa-

menvallen met de verwerkingscentra, noch met de plaatsen van uiteindelijke consumptie. Dit heeft een ingewikkeld patroon van internationale handel tot gevolg. Gevoegd bij sterk uiteenlopende doch grotendeels vaste productie-

kosten en grote verschillen in te overbruggen transportafstanden zou het netto-resultaat van vrije concurrentie zulk een anarchie in de prijsvorming betekend hebben, dat moet worden betwijfeld of zonder enige vorm van samenwerking de industrie ooit binnen hetzelfde tijdsbestek haar huidige ontwikkeling zou hebben kunnen bereiken. De vaktermen bij de prijsvaststelling in de olie-industrie, zoals „Gulf plus“-prijzen, „basic point pricing“, „phantom freights“, is in belangrijke mate gevolg van het economische karakter der industrie.

Op welke wijze heeft de samenwerking zich volgens het rapport ontwikkeld? De zeven grote maatschappijen controleren tezamen 65 pCt van de ruwe olie-reserves ter wereld, 55 pCt van de olieproductie is in hun handen (exclusief het Russisch aandeel en dat van de aan dit land gelieerde landen). Sluit men tevens de Verenigde Staten uit dan stijgt het aandeel van de zeven in de wereldolieproductie zelfs tot 88 pCt. Hun aandeel in de raffinagecapaciteit van ruwe olie stijgt dan van 57 tot 77 pCt, in volledige kraakinstallaties zelfs tot 85 pCt. Ook op het gebied van pijpleidingen en tankers is het aandeel van de zeven aanzienlijk.

Practisch alle belangrijke pijpleidingen buiten de Verenigde Staten zijn eigendom van de zeven. Voor de afzet van hun producten is een groot aantal dochterondernemingen gevormd, die vaak geheel of gedeeltelijk voor gemeenschappelijke rekening van één of meer van de zeven worden geëxploiteerd. De directoraten van vele maatschappijen sluiten in elkaar (zgn. „interlocking directorates“)

hetgeen, gezien het aandeel van de zeven in de industrie, het totstandkomen van een gemeenschappelijk beleid voor de petroleumindustrie als geheel vergemakkelijkt, wat verder door prijsafspraken vervolmaakt wordt. Tot zover de feitelijke machtsinvloed, waarbij men van mening kan verschillen of zulk een machtsconcentratie op zichzelf ongewenst is of pas ongewenst wordt door de wijze waarop de macht gebruikt wordt. Van „interlocking directorates“ en „joint ownership“ kan op zichzelf gezegd worden dat hier van wel zeer eenvoudige instrumenten gebruik gemaakt wordt om een efficiënte coördinatie van uiteenlopende bedrijfswerkzaamheden te bereiken. Het rapport maakt hierover de volgende opmerking:

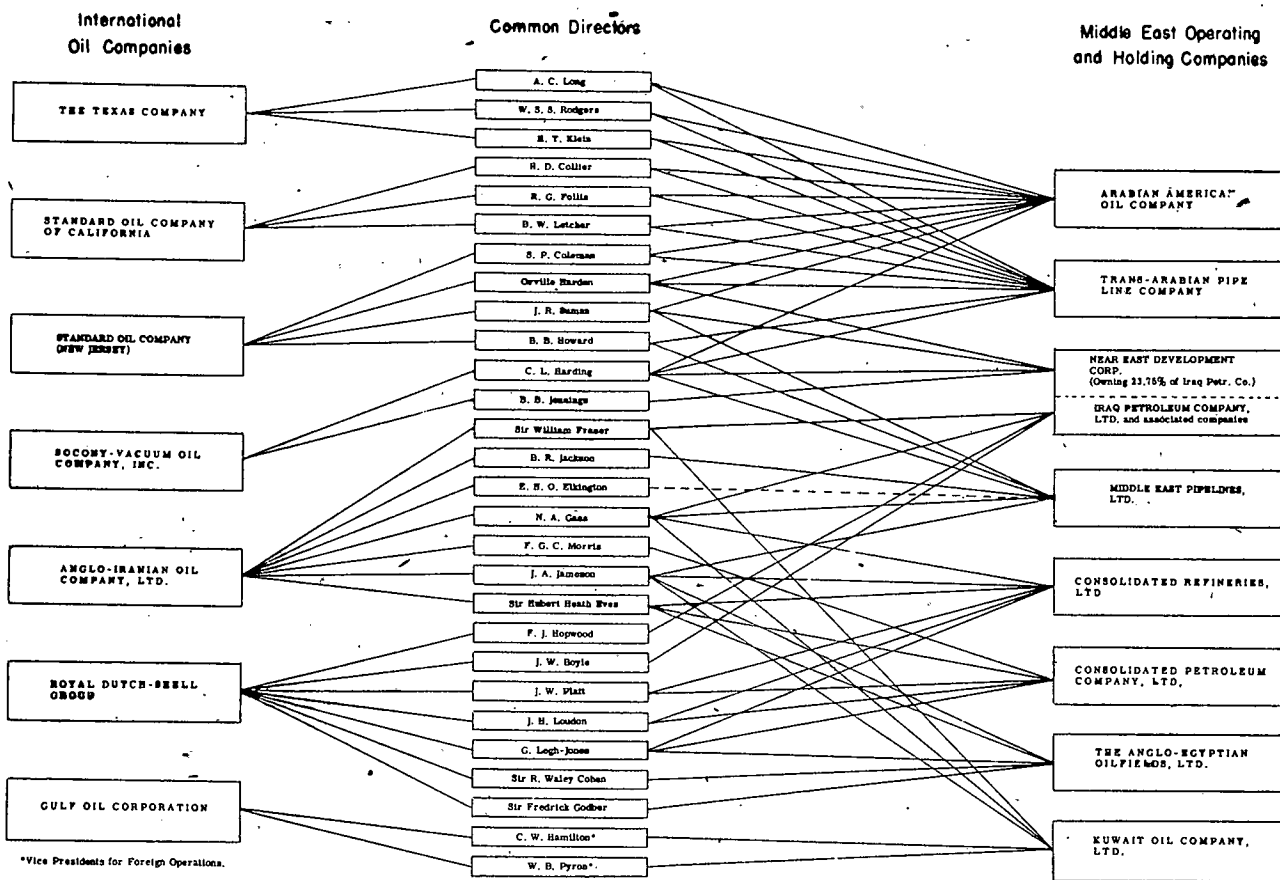
“... it would be difficult to overlook the significance of the meeting together of directors of the major international oil companies to determine the price and production policies of companies whose operations must inevitably affect the oil industry throughout the world.

Control through the joint-ownership device is further centralized and unified by the fact that directors of the major companies also serve as directors of some of the more important affiliated companies. This close association of policy-making officials can readily result in a unified management of the various combinations of interests, and thus tends to lessen the opportunity for effective competition between the major companies in their foreign operations.

The international companies have also extended their spheres of potential influence over the United States oil industry through indirect interlocking directorates. Although the association of the directors of the international companies with the directors of important domestic oil companies on the board of a third company may not be significant in and of itself, it at least provides the opportunity for reconciling differences that may arise between the international and the domestic companies.

The significance of this high degree of concentration for the cartelproblem lies in the fact that concentration facilitates the development and observance of international agreements regarding price and production policies. Indeed, the concentration of any industry into a few hands may be regarded as the sine qua non of effective cartel operations”.

INTERLOCKING DIRECTORATES AMONG INTERNATIONAL OIL COMPANIES IN THE MIDDLE EAST¹

Notes: This chart was prepared as of January 1, 1950, except for the following: A. C. Long was listed as a director of The Texas Company in the Annual Report for 1950 of the Company, but the effective date of the appointment was not given; the directors of the Trans-Arabian Pipe Line Company are given as of January 15, 1949, the last date for which this information was available to the Commission.

Het rapport behandelt daarna de ontwikkeling van de concentratie in de petroleuminindustrie. De eerste stap tot samenwerking op petroleuschale van Amerikaanse⁴⁾, Franse en Brits-Hollandse oliebelangen vond plaats met het tekenen van het zgn. „red line agreement” in Juli 1928 waarin de aandelen van de maatschappijen in de Turkse Petroleum Maatschappij (T.P.C.) — in 1929 omgedoopt tot Iraq Petroleum Co. Ltd. — werden vastgelegd en tot waarden waarop zij in de T.P.C. zouden samenwerken.

Deze voorwaarden sloten concurrentie om olie te winnen, te raffineren of concessies te zoeken praktisch uit in het „roodlijngebied” (Turkije zoals dat was in de tijd van Ottoman, dus inclusief Arabië, Syrië, Palestina, Mesopotamië, Kurdistan, maar exclusief Kuwait). In 1931 werd deze afspraak, waaraan de Koninklijke met de Anglo-Iranian, de Standard Oil (New Jersey) en Socony-Vacuum deel hadden, met een nieuwe concessie-overeenkomst verder waterdicht gemaakt. In de oorlog geraakte de „red-line”-afspraak op de achtergrond, daarna werd ze door de Amerikanen niet langer bindend geacht en in 1948 door een sterk gewijzigde overeenkomst vervangen.

In andere gebieden werden dergelijke exploitatie-afspraken gemaakt. De Standard Oil (California) had in Saudi Arabië belangrijke concessies gekregen. Om de hier gewonnen olie te kunnen afzetten werden allereerst met de Texas, die over een distributie-apparaat beschikte, onderhandelingen gevoerd, waaruit de Caltex geboren werd. Toen deze combinatie plannen maakte een pijpleiding naar de Middellandse Zee te bouwen om de Europese markt aan te vallen, bleken de Standard (N.J.) en Socony-Vacuum bereid tot overeenstemming te komen om de olie uit Arabië zo uit te smeren dat geen verstoringen op de Europese markt ontstonden.

In Kuwait waren het de Anglo-Iranian en Gulf, die gelden wat er met de nieuwe olie-ontdekkingen gebeuren moest. Shell werd hier in 1947 door een 22-jarig contract met Gulf voor olieleveranties uit Kuwait mede geïnteresseerd en ook hier was de overeenkomst dusdanig dat prijsconcurrentie een onvoordelige zaak werd. (Het rapport noemt hier hoe Gulf een 50 pCt interest in de opbrengst van de eindproducten van de aldus afgeleverde olie kreeg en het dientengevolge weinig zin had deze opbrengst door zelfstandig prijsconcurrerend optreden aan te tasten.

„Gulf received through this contract a direct interest in Shell's marketing activities in the Eastern Hemisphere and in the maintenance of the prices received by Shell marketing subsidiaries and joint marketing organisations. If Gulf were to invade those markets and establish a marketing position at the expense of companies other than Shell and thus were to depress prices, it would receive a lowered price not only on its own sales, but also on its sales to Shell, since Shell's profits would be thereby also lowered”.

De geschiedenis van de Venezolaanse olie, het leveringscontract tussen de Anglo-Iranian, Standard Oil (N.J.) en Socony-Vacuum van enkele jaren terug, zij bevestigen steeds hetzelfde beeld: nieuwe productie wordt ingevoegd in een bestaand patroon van internationale marktbeheersing, dat gebruik maakt van drie middelen: a) het bezit van oliereserves, het verwerkings- en distributie-apparaat, b) gemeenschappelijke exploitatie via dochtermaatschappijen en in elkaar sluitende directoraten, c) onderlinge leveringscontracten op lange termijn⁵⁾.

De grondslagen voor deze marktbeheersing worden gevormd door het bekende Achnacarry contract („as is”) van 1928, gesloten na een felle prijzenoorlog. Het legt de status quo vast van de marktposities die Standard Oil (N.J.), de Shell Groep en de Anglo-Iranian in 1928

bereikt hadden en bepaalt hun aandeel in de toeneming van het verbruik. Het regelt voorts het uitschakelen van concurrentie, die de markt slechts verstoort en uiteindelijk tot hogere kosten en prijzen leidt, het beperken van de productie wanneer de markt deze niet kan opnemen; de prijsbasis waarop olie van zo verschillende herkomst op de markt gebracht zal worden (Gulf plus); het gezamenlijk gebruik van productie-installaties en distribatiefaciliteiten, het in onderling overleg uitbreiden van dit apparaat waar een toegenomen vraag dit vereist, en voorziening van de behoeften vanuit het dichtstbijzijnde productiegebied.

Het Achnacarry contract werd verder gepreciseerd en geïnterpreteerd in een drietal overeenkomsten in 1930, 1932 en 1934. De wereldcrisis en de acties van onafhankelijke producenten speelden in belangrijke mate door deze overeenkomsten heen. Men kon wel algemene grondslagen vaststellen, pas in tijden van beproeving blijkt hoe gedetailleerd men in moet grijpen om de oliemarkt inderdaad te kunnen stabiliseren. De drie overeenkomsten gingen dan ook ver in details op punten als grootte van de productie, verdeling van de nationale markten, prijsvaststelling, samenstelling van het distributie-apparaat etc.

Hoewel met de tweede wereldoorlog de overeenkomsten formeel tot een einde kwamen wijst het rapport er op dat de samenwerking tussen de voornaamste petroleummaatschappijen, op basis van de neergelegde ervaring in de jaren dertig, in belangrijke mate is voortgezet. Door de na-oorlogse leveringscontracten loopt dezelfde draad, een Zweeds regeringsrapport over kartellering in de Zweedse petroleuminindustrie komt tot eenzelfde conclusie, en de conflicten met de vroegere „Economic Co-operation Administration” over de prijzen van olieleveranties uit het Midden-Oosten zijn een verdere illustratie van de problematiek, die de organisatievorm der olie-industrie opwerpt.

• Het betreft hier vnl. het veel aangevochten principe der oliemaatschappijen om de Amerikaanse Gulf prijzen als basis te nemen voor de prijsvaststelling in alle markten. Aangezien de kosten van petroleumproductie in de Verenigde Staten aanmerkelijk hoger zijn dan die in het Midden Oosten en Europa, is dit stelsel uitermate voordelig voor de maatschappijen die van het Midden-Oosten uit kunnen opereren. Uniforme kunstmatige vrachtprijzen schakelen voorts nog prijsconcurrentie tussen hen uit. Onder de druk van E.C.A.-zijde zijn de prijzen verlaagd, eerst van \$ 2,03 per barrel tot \$ 1,88, later tot \$ 1,75, maar het principe van prijsstabilisatie en uitschakeling van geografische aanvoordelen bleef gehandhaafd. Het onderzoek wil ook aantonen dat de besparingen in transportkosten die de aanleg van de Trans Arabische pijpleiding meebracht niet aan de afnemers werden doorgegeven, aldus het streven illustrerend prijzen in principe te blijven baseren op de kosten van de minst-efficiënte — althans duurste — productie.

In hoeverre zulk een prijspolitiek gerechtvaardigd is om de enorme investeringsprogramma's der maatschappijen snel te realiseren en de politieke en economische risico's door afschrijving snel te elimineren (Shell's ervaringen in Rusland, de activa van de maatschappijen in Oost-Europa en Perzië zijn illustratief) is een vraag die het rapport niet behandelt. En daarachter schuilen meer algemeen theoretisch economische vragen als de bestemming van het producer's surplus, de structurele beperkingen in de vrije concurrentie, vragen waarop de olie-industrie in de praktijk een antwoord gegeven heeft, dat meer en meer tot critiek aanleiding geeft. Op het „wat dan wel” is echter minder gemakkelijk antwoord te geven. Dit is echter geen criterium voor de samenstellers van het rapport, wier juridische taak het was, overtredingen in de zin van „restraint of trade” na te speuren.

Schiedam.

VAN NETTEN.

⁴⁾ De Amerikanen waren zich in het begin der jaren twintig voor het Midden-Oosten gaan interesseren, bevreesd voor het uitgeput raken van de oliereserves in eigen land.

⁵⁾ Hoe gedetailleerd deze contracten kunnen zijn illustreert het 170 bladzijden omvattende Shell-Gulf contract. Het bevat clausules die nauwkeurig de status quo op elkanders markten handhaven.

Enige economische problemen van Mexico

Men schrijft ons:

Ruim twee jaar geleden werd hier ter plaatse gewezen op de welzijnelijkheid aan de afzet van Nederlandse goederen naar Mexico meer aandacht te besteden¹⁾. Dit land bevindt zich nog steeds in een proces van economische ontwikkeling hetgeen de invoermogelijkheden vergroot. De opening van de Nederlandse tentoonstelling deze week in Mexico City door Z.K.H. Prins Bernhard, voorafgegaan door de opening van een luchtlijn op deze stad door de K.L.M., is een gelegenheid enkele problemen van dit land opnieuw te belichten.

Mexico is een land van contrasten, ook op economisch gebied. Dit illustreert zich o.a. op frappante wijze in de tegenstelling tussen het dynamisch moderne en het statisch achterlijke. Uiterst primitieve en zeer moderne transportmiddelen, verkoopmethoden, industriële en agrarische techniek, woongelegenheden enz. treft men vaak vlak bij elkaar aan. Deze beide aspecten moeten steeds in het oog gehouden worden bij de beoordeling van toestanden in dit land. Zij openbaren min of meer de gedeeltelijke doorbreking van de lang bestaande vicieuze cirkel, dat de armoede van de bevolking de zo gewenste agrarische en industriële expansie verhinderde, hetgeen er toe leidde, dat de koopkracht van de grote massa van de bevolking niet kan stijgen.

In deze toestand is verandering gekomen. De aanzienlijke investeringen vooral van de Overheid in de laatste 10 à 15 jaren hebben de voorraad kapitaalgoederen aanzienlijk uitgebreid. Dientengevolge is de productiviteit gestegen. Het toegenomen nationale inkomen heeft de consumptie en de besparingen vermeerderd. De politiek van de huidige Regering is echter niet uitsluitend gericht geweest op het streven naar een zo hoog mogelijke productie, maar ook op vermeerdering van welvaart. De fiscale politiek heeft trachten te verhinderen, dat tegenstellingen tussen rijk en arm nog groter werden dan zij al waren. In een land met een sterk stijgende bevolking en een laag niveau van productiviteit is het moeilijk de levensstandaard van de gehele bevolking te verhogen. Het is daarom zeer de vraag, of deze levensstandaard voor alle groepen van de bevolking is gestegen. Wel is dit vanzelfsprekend het geval geweest met de agrarische werkers, die naar de industrie zijn overgegaan, en van degenen die in de zomer bij tienduizenden in de Verenigde Staten bij het oogsten helpen. De Minister van Financiën heeft in een rede, in April jl. gehouden, er op gewezen, dat Mexico nog een zeer arm land is en dat er nog grote groepen van de bevolking zijn, voornamelijk van Indiaanse afkomst, die niet in staat zijn de meest noodzakelijke levensbehoeften te bevredigen. Deze over het algemeen zeer lage levensstandaard in Mexico leidt er toe, dat de bevolkingslaag, die voor de aankoop van buitenlandse consumptiegoederen in aanmerking komt, dun is. De vicieuze cirkel, waarvan hierboven sprake was, is nog niet geheel doorbroken.

Mexico is altijd een land- en mijnbouwland geweest. Dit openbaart zich nog in de samenstelling van de uitvoer. Een van de meest dringende problemen in Mexico is echter de onvoldoende exploitatie van zijn natuurlijke hulpbronnen. De landbouw staat voor grote problemen. Afgezien van achterlijke landbouwmethoden, vooral in de „ejidos”, vindt in Mexico erosie van de bodem op grote schaal plaats mede als gevolg van de ontbossing in bevolkte streken. Ondanks de goede pogingen van de Regering houdt dit verschijnsel nog aan. De bevolking is in de laatste

decennia aanzienlijk toegenomen, vooral door betere gezondheidszorg. In het begin van deze eeuw had Mexico ruim 13 miljoen inwoners, thans ongeveer 26,5 miljoen, d.w.z. een verdubbeling in een halve eeuw. De absolute stijging in de laatste 12 jaren is echter groter geweest dan in de eerste 40 jaren van deze eeuw. Een verdere aanzienlijke stijging is te verwachten. Mexico staat daarom volgens een schrijver²⁾ voor het alternatief om erosie te verhinderen of een ramp tegemoet te gaan. Tengevolge van de stijgende welvaart neemt het gebruik van voedsel per hoofd van de bevolking toe. De landbouwproductie moet daarom sterk worden uitgebreid.

Op dit gebied openbaart zich een van de contrasten waarop zo juist werd gewezen. In het afgelopen decennium heeft de landbouw aanzienlijke vooruitgang gemaakt door toepassing van betere techniek enz. De bebouwde oppervlakte is door aanleg van wegen en irrigatiewerken uitgebreid. Door deze twee factoren (betere techniek en grotere oppervlakte) is de agrarische productie zeer aanzienlijk gestegen. De beste gronden worden echter gebruikt voor de voortbrenging van producten bestemd voor uitvoer of voor industriële verwerking. Hetzelfde geldt voor gebruik van het beschikbare agrarische crediet. De productie van voedsel voor binnenlandse consumptie vindt voor een belangrijk deel met primitieve methoden plaats en blijft mede daardoor bij de toenemende vraag ten achter.

De Regering heeft getracht bovengenoemde tendenz tegen te gaan. Aan de andere kant houdt zij om sociale redenen de voedselprijzen laag. Hoge prijzen voor de agrarische exportproducten en lage binnenlandse voedselprijzen zijn echter allerminst geschikt om de productie van agrarische exportproducten te beperken ten gunste van de productie van voedingsgewassen voor binnenlandse consumptie. Bovendien wordt de invoer van agrarische producten belemmerd. Aanzienlijke uitbreiding van de voedselproductie voor de binnenlandse markt is, mede met het oog op de bevolkingsvermeerdering, een noodzakelijkheid. Dit vereist echter grote investeringen (o.a. voor irrigatiewerken) en een verhoging van het peil van de agrarische bevolking. Het streven van de Regering naar verbetering van het onderwijs kan daartoe medewerken.

Ook de mijnbouw, een van de belangrijkste bedrijfstakken van Mexico, heeft zijn problemen. Dit zou men niet afleiden uit de gunstige ontwikkeling van de uitvoer van deze producten (voornamelijk zilver, lood, zink en koper). Hun aandeel in de totale uitvoer bedroeg in 1939 ongeveer 30 pCt, in 1950 ongeveer 36 pCt. Dit is hoofdzakelijk een gevolg van de sterk gestegen prijzen. De omvang van de productie is betrekkelijk laag vergeleken met het boomjaar 1929. Gedurende de oorlog bereikte de index van de mijnbouwproductie (1929 = 100) zijn hoogtepunt in 1943, nl. 87; in 1950 was de index 77. Deze daling is vooral toe te schrijven aan de verminderde productie van edele metalen. Zo daalde de uiterst belangrijke zilverproductie in de periode 1940 tot 1951 van 2,6 tot 1,5 miljoen kg., d.w.z. met ongeveer 40 pCt. In dezelfde periode steeg de productie van koper (met 60 pCt) en lood (met 20 pCt), maar vooral die van zink, welke bijna verdubbelde.

De problemen van de mijnbouw liggen vooral op het gebied van de industrialisatie. De mijnbouw is altijd zeer kwetsbaar voor schommelingen van de wereldmarkt. Dit geldt in Mexico vooral voor de niet-ijzerhoudende metalen, welke naar de Verenigde Staten

¹⁾ „E.-S.B.” van 22 Februari 1950.

²⁾ F. Tannenbaum: Mexico, met ondertitel: „The struggle for peace and bread” (1950).

worden vervoerd voor raffinagedoeleinden. Daardoor betaalt Mexico hogere prijzen voor de halffabrikaten dan ingeval de producten in eigen land zouden worden geraffineerd. De Nationale Bank van Mexico, die in het maandbericht van April jl. op deze feiten wijst, is voorstandster van eigen raffinaderijen ten einde het land op dit gebied zelfgenoegzaam te maken met betrekking tot het aanbod van grondstoffen en halfbewerkte producten. Voor dit doel beveelt de bank directe staatsinvesteringen aan of indirecte steun in de vorm van subsidies, bescherming door invoerrechten of door belastingfaciliteiten. Een ander probleem is, dat exploratie van nieuwe ertslagen nodig is. De investeringen in de mijnbouw zijn in de laatste 10 à 15 jaren betrekkelijk gering geweest. De hoge belastingen op de mijnbouw (geheven op basis van de productie) vormen een belemmering voor de exploitatie van ertslagen met laag gehalte. Gezien de betekenis van de mijnbouw voor de uitvoer en voor de fiscale inkomsten, is het van belang investeringen in de mijnbouw weer aantrekkelijk te maken. Dit is vooral van betekenis voor de toekomst, daar volgens een recent rapport over enkele decennia in de Verenigde Staten een tekort aan verschillende metalen zal ontstaan.

Een tekort aan investeringen vindt niet alleen plaats in de particuliere, maar ook in enkele overheidsbedrijven, o.a. bij de spoorwegen en de electriciteitsbedrijven. De spoorwegen verkeren door het nalaten van vernieuwingen in een slechte staat. De Regering heeft in de laatste decennia al haar aandacht besteed aan de aanleg van autowegen. Hoewel deze wegen van groot belang zijn geweest voor de ontsluiting van nieuwe gebieden en daarmede voor de landbouw, voor de bevordering van het toerisme³⁾ enz., maken zij de spoorwegen niet overbodig. Voor een efficiënte coördinatie van het vervoerswezen is modernisering van de spoorwegen een dringende eis.

De expansie van de electriciteitsindustrie, die zich voornamelijk beperkt tot de overheidsbedrijven, is niet in staat aan de snel toenemende vraag te voldoen. Voor een belangrijk deel is dit het gevolg van de tarieven, die door de Overheid worden vastgesteld en te laag zijn. De particuliere bedrijven maken daardoor niet voldoende winsten om te investeren. Om deze reden is ook geen nieuw kapitaal te verkrijgen. De Overheid zelf heeft om dezelfde reden niet voldoende middelen de electriciteitsproductie in voldoende mate uit te breiden⁴⁾. Naast genoemde investeringen, zijn nog grotere investeringen nodig voor openbare werken in verband met de uitbreiding van de steden ten gevolge van de industrialisatie en bevolkingsvermeerdering.

Mexico, een land van contrasten, ook op het gebied van de investeringen. In tegenstelling tot het kapitaalgebrek of tekort aan (her)investeringen in bepaalde bedrijfstakken, staat vaak het verschijnsel van gedeeltelijke overinvesteringen in de industrie. De investeringen in de industrie in het laatste decennium waren zeer omvangrijk. Dit is het gevolg geweest van een bewuste politiek van industrialisatie, welke het land heeft gevoerd en van de oorlogsomstandigheden.

De Mexicaanse industrie heeft zich in de oorlog aanzienlijk uitgebreid. Zelfs is zij hier en daar een export-

industrie geworden. Toen na de oorlog de concurrentieverhoudingen langzamerhand weer hersteld werden, moest de industrie zich weer in hoge mate op de binnenlandse markt terugtrekken. In elk geval heeft de uitbreiding van de industrie het meeste bijgedragen tot de snelle economische ontwikkeling van het land⁵⁾. De industriële productie is van 1940 tot 1950 met ongeveer 75 pCt toegenomen. Deze industrialisatie weerspiegelt zich ook in de invoer, welke in 1950 voor ongeveer driekwart uit industriële grondstoffen en kapitaalgoederen bestond. De betrekkelijk geringe invoer van consumptiegoederen is een gevolg van de overheidsmaatregelen ter bevordering van de industrialisatie. Vooral de beschermende handelspolitiek, reeds geïnaugureerd in 1930, is als middel daarvoor gebruikt. Met dit instrument in de vorm van invoerrechten en contingenteringen streeft Mexico zijn doel na, d.w.z. begunstigt het de invoer van essentiële goederen en weert het die goederen, welke de doeleinden van de industrialisatie in de weg staan.

De industriële expansie is echter niet in alle opzichten even harmonisch geweest. Verschillende industrieën lijden onder een overcapaciteit. Dit betreft allereerst de textiel en enkele andere industrieën, die in de oorlog tot export konden overgaan. Maar de Mexicaanse industrie (afgezien van de dochterondernemingen van Amerikaanse maatschappijen) werkt nog niet zo efficiënt, dat zij de concurrentie met de oude industrielanden op de Latijns Amerikaanse markt kan volhouden.

Ook op de binnenlandse markt kan zij zich in vele gevallen slechts door hoge bescherming handhaven. De betrekkelijk hoge voedselprijzen belemmeren een toenemende vraag naar gevarieerde artikelen. Zelfs als de reële lonen van de industriële werkers toenemen, dan is deze laag toch nog niet breed genoeg voor een massa-afzet. Dit zal eerst het geval zijn als ook de welvaart van de agrarische bevolking, die nog altijd de meerderheid uitmaakt, aanzienlijk stijgt en de door de bescherming verhoogde prijzen verlaagd kunnen worden.

Het tempo van de industriële ontwikkeling moet bij gebrek aan voldoende mogelijkheden voor export van fabricaten min of meer afgestemd zijn op de ontwikkeling in de agrarische sector. Het is niet onmogelijk, dat de huidige overcapaciteit in de industrie reeds een gevolg is van de onharmonische ontwikkeling tussen de basis- en industriële productie. Dit zou niet zo merkwaardig zijn. In verschillende landen in de wereld, die zich in de laatste jaren snel ontwikkeld hebben, zijn verschijnselen van analoge aard op te merken. Dergelijke verschijnselen zijn des te ernstiger, daar dientengevolge overinvestering aan de ene kant gepaard gaat met een groot tekort aan het zo schaarse kapitaal aan de andere kant. Bovendien zijn deze investeringen, die achteraf overinvesteringen blijken te zijn, vaak verkregen langs de weg van inflatie. Ook Mexico maakt op dit gebied geen uitzondering. De zeer aanzienlijke devaluatie van de peso in 1949 was mede het gevolg van een inflatoire financiering van de economische ontwikkeling met behulp van de centrale bank. De inflatie kan mede door de daling van de reële koopkracht van de industriële werkers medegewerkt hebben tot de overinvestering.

Dit blijft ten slotte een van de grootste problemen voor die landen (en dus ook voor Mexico), welke zich snel ontwikkelen, namelijk de vermindering van inflatie. De behoefte aan investeringen is in die landen zo groot, de beschikbare besparingen zijn betrekkelijk zo gering, terwijl de kapitaalmarkt vaak onvoldoende ontwikkeld is, dat steeds het gevaar van inflatoire financiering dreigt. Daarbij wordt steeds uit het oog verloren, dat de klasse, wier levenspeil de regeringen willen verhogen, daardoor het sterkst benadeeld wordt.

³⁾ Het Amerikaanse toerisme is een grote bron van inkomsten voor het land. Mexico ontving uit dien hoofde in 1950 en 1951 resp. 145 en 162 miljoen dollar, een belangrijke bijdrage voor de dekking van het traditionele tekort op de handelsbalans. Een verdere verbetering in het wegennet en slaapfaciliteiten voor de autotoeristen, zal het Amerikaanse toerisme nog verder doen toenemen.

⁴⁾ Ook de kolenindustrie, hoewel onbelangrijk, heeft investeringen nodig. De volgende passage uit een artikel in „Inter-American Economic Affairs” van dit jaar spreekt voor zich zelf: „Today the Mexican coal industry is in the midst of a crisis. With an expanding steel industry and an important non-ferrous metals industry, a sufficient supply of coal and coke is a necessity for the Mexican economy. However, the probability of new coke districts being opened in the near future is remote”.

⁵⁾ Een goed boek over de industriële ontwikkeling is „Industrial Revolution in Mexico” door S. A. Mosk (1950).

Het is zeer te betwijfelen, of een geforceerde industrialisatie door middel van inflatie, sterke protectie, belasting-faciliteiten enz. voldoende is om een proces van economische ontwikkeling evenwichtig te laten verlopen. Mexico heeft als grondstoffenproducerend land in hoge mate geprofiteerd van het Korea-conflict. Grote (her)investeringen zijn echter in de basisindustrieën noodzakelijk om de industrialisatie te verdiepen en te verbreden.

Mocht de boven uiteengezette disharmonie in de economische ontwikkeling van Mexico worden opgeheven, dan zal de Mexicaanse markt grotere mogelijkheden voor invoer bieden. Deze markt is aantrekkelijk en door de snelle economische ontwikkeling van het land en door de inwisselbare valuta, welke export naar dit land oplevert. Het is echter een moeilijke markt. Tengevolge van belangrijke verschuivingen in de consumptie van de bevolking en van mogelijke wijzigingen in de economische en sociale politiek van de Regering is een zeer nauwkeurig marktonderzoek vereist.

AANTEKENING

Personeelsqualificatie

Inleiding.

De gecompliceerde structuur van het bedrijfsleven, welke zich de laatste decennien heeft ontwikkeld, heeft er toe geleid, dat verschillende methoden ontworpen zijn om doorzicht te verkrijgen. Een van deze methoden is de zgn. werkclassificatie, welke, indien zij zich beperkt tot één onderneming, een inzicht poogt te geven in de verhoudingen der verschillende functies in een bedrijf met het doel, via economische waardering, het loon te bepalen, dat aan een functie kan worden toegekend.

Aan de persoon, welke deze functie bekleedt, wordt — terecht — welbewust geen aandacht besteed. Het zou echter een miskennen van de werkelijkheid zijn, te beweren, dat de ondernemer niet geïnteresseerd is in de vraag aan wie hij dat loon uitbetaalt. Hij n.l. dient te zorgen, dat een functie aan de juiste persoon gekoppeld wordt, of zo men wil, dat „the right man on the right place” werkelijkheid is. Hij is dus gedwongen een keuze te maken wat betreft personen.

Plaatsbepaling.

Deze keuze kan plaatsvinden buiten en binnen de onderneming. Het eerste kan geschieden door middel van:

- 1) getuigschriften;
- 2) diploma's;
- 3) handschriftontleding;
- 4) psychotechnisch onderzoek.

ad. 1: ofschoon dikwijls in bloemrijke taal gesteld, kan men hieruit niet meer affeiden, dan dat de betrokken werknemer inderdaad reeds eerder arbeid verricht heeft;

ad. 2: wil slechts tot uitdrukking brengen, dat op een bepaald moment een zekere hoeveelheid kennis of vaardigheid aanwezig is geweest;

ad. 3: hier willen wij volstaan met op te merken, dat de wetenschappelijke beoefening nog slechts in de kinderschoenen staat en dat het moeilijk is het kaf van het koren te onderscheiden;

ad. 4: op dit terrein heeft men reeds vele vorderingen gemaakt en men kan beweren, dat hiermede een vrij grote mate van zekerheid verkregen wordt aangaande de technische prestatiecapaciteit van de betreffende persoon.

Het bezwaar van deze keuzebepaling buiten de onderneming is echter, dat niet de mens als mens aan de orde komt. De mens is immers het middelpunt van het economisch leven, terwijl het feit, dat de mens deelneemt aan het

economisch proces niet anders wil zeggen, dan dat hij in bepaalde verhoudingen tot zijn medemens staat. Deze verhoudingen worden in het bedrijfsleven in hoge mate bepaald door persoonsoordelen. Het is de taak van de ondernemer via deze oordelen een teamgeest te kweken, waardoor niet alleen het productieproces efficiënt verloopt, doch ook de persoon van de arbeider ten volle tot zijn recht komt. Aangezien in het moderne bedrijfsleven deze oordeelsvorming, meer dan in vroeger tijden, via een „productie-omweg” tot stand komt, is het zaak hier een rationalisatie tot stand te brengen. Deze geschiedt binnen de onderneming en de wijze waarop dit geschiedt, zouden wij personeelsqualificatie willen noemen¹⁾.

Doel.

Het grondprincipe der personeelsqualificatie is, een ieder gelijke kansen te geven, door: de vrees overvleugeld te worden, de voorkeur of antipathie van de afdelingschefs en anderen, via welke de ondernemer immers zijn oordeel over de betrokken werknemers moet vormen, te elimineren; het oordeel niet af te laten hangen van toevallige factoren en situatie's. Personeelsqualificatie kan als hulpmiddel en leidraad dienen bij: promotie, salariscontrole, selectie, training, verbetering der verhoudingen binnen het bedrijf, opvoeding der arbeiders, doch vooronderstelt een zekere mate van werkclassificatie. Om ons doel te bereiken, gaan wij het gehele personeel onder de loupe nemen en vragen ons van een ieder af:

- 1) hoe gedraagt hij zich in verhouding tot de overige werknemers;
- 2) hoe verricht hij zijn werkzaamheden;
- 3) wat zijn de sterke en zwakke zijden van zijn karakter;
- 4) is er vooruitgang te bespeuren?

Techniek.

De wijze, waarop wij deze gegevens trachten te verkrijgen, is de techniek van de personeelsqualificatie. Hiervoor zijn benodigd: een plan; degenen, die het plan opstellen; zij die het uitvoeren (de zgn. raters); het personeel. De praktijk heeft bewezen, dat het wenselijk is, de raters zeer nauw bij de opstelling van het plan te betrekken, hetgeen verwezenlijkt kan worden door conferenties. Zij zullen hierdoor de neiging hebben, meer in het geheel geïnteresseerd te zijn, daar zij de personeelsqualificatie als eigen werkstuk beschouwen en daarmede bereiken wij, dat de waardeschattingen zo nauwgezet mogelijk zullen geschieden. Het grote nadeel van de personeelsqualificatie is n.l. dat wij niet beschikken over een standaardmaat om de ligging van het oordeel aan te geven. Het is daarom noodzakelijk dat de voorlichting der raters zodanig is, dat zij juist omschreven en vast omlinnde begrippen over de te onderzoeken eigenschappen hebben. Natuurlijk is ook de medewerking, zij het dan ook een passieve, van het personeel van groot belang, hetgeen men tracht te bereiken door goede voorlichting (geen geheimzinnigdoenerij) en reële voorstelling van zaken. Het plan der personeelsqualificatie kan op verschillende wijzen worden opgesteld. De hoofdonderscheiding welke wij maken is die in rang- en puntenmethode.

Beide methoden geven ons antwoord op vragen, welke vallen onder de rubrieken: persoonlijke eigenschappen en capaciteiten, technische eigenschappen en capaciteiten, intelligentie, lichamelijk conditie²⁾. Welke vragen ons interesseren is natuurlijk afhankelijk van het betrokken bedrijf.

¹⁾ De literatuur op dit gebied is bont gevarieerd, terwijl er weinig of geen eenheid bestaat. De meerderheid der auteurs gebruikt hier de term: „personnel rating” of „merit rating”. J. E. Walters: „Personnel Relations”.

D. S. Kimball: „Principles of Industrial Organization”.

²⁾ Veelal wordt ook het aantal dienstjaren in de beschouwing betrokken, hetgeen inderdaad een factor is, welke in menselijke verhoudingen mede een rol speelt.

Rangmethode.

Bij de rangmethode verdeelt men het personeel in groepen, die geacht worden een aantal werknemers te bevatten, welke in zekere mate met elkaar kunnen worden vergeleken. Een criterium om deze groepen te bepalen is niet te geven; men zal volgens „*trials and errors*” te werk dienen te gaan. Vervolgens gaat men na welke eigenschappen voor de beoordeling van belang kunnen zijn en tracht deze zo juist mogelijk te omschrijven door gebruikmaking van de conferentietechniek. Vervolgens worden deze eigenschappen in volgorde van belangrijkheid geplaatst en van een wegingscoëfficiënt voorzien. Bij iedere eigenschap kent men alle deelnemers een rangnummer toe, no 1, 2, 3 enz.. Tenslotte wordt met deze rangnummers via de genoemde weegcoëfficiënten een totaalklassement gemaakt. In de wijze van uitvoering van deze methode zijn talloze varianten mogelijk, welke van bedrijf tot bedrijf verschillen.

Puntenmethode.

Bij de puntenmethode gaat men er van uit, dat het niet noodzakelijk is — zoals immers de rangmethode voortonderstelt —, dat de deelnemers per eigenschap voor ons waarnemingsvermogen persé verschillen. Hier kan het dus voorkomen, dat meerdere deelnemers in gelijke mate een eigenschap kunnen bezitten. Wanneer wij nl. een oordeel moeten vormen over een bepaalde persoonlijke eigenschap bij verschillende personen, zullen wij eerst verschillen constateren, wanneer deze een zekere drempelwaarde overschrijden. O.i. biedt deze methode de grootste mogelijkheid de werkelijkheid te benaderen. De uitvoering is hier te onderscheiden naar de methode der vraagstelling³⁾:

a. *de quantificerende methode.* Als mogelijkheden ter beantwoording kennen wij hier:

1. ja of neen;
2. via een schaalverdeling, welke zowel grafisch — achter de vraag is een schaal aangebracht, waarop de rater kan aangeven in welke mate — als numeriek — bijv. lopend van 0 tot 10, of omschrijvend: bijv. uitstekend, goed, doorsnee, povertjes, onvoldoende — kan zijn;

b. *de kwalificerende methode.* Hier tracht men het waarom te leren kennen door middel van vragen, welke een omschrijvend antwoord toelaten.

Nadat men aldus gegevens heeft verzameld dient het materiaal op bruikbaarheid te worden getoetst. Als voorzorgsmaatregel is een ieder reeds door verschillende raters opgenomen. In de praktijk geschiedt dit meestal door eerst de werkbazen, daarna de afdelingschefs, afzonderlijk dezelfde personen te laten beoordelen. De gegevens, welke hieruit verkregen zijn, mogen per persoon niet teveel afwijken. Indien belangrijke afwijkingen geconstateerd worden, dienen deze gevallen met beide raters gezamenlijk besproken te worden. Verder wordt de personeelsqualificatie ieder kwartaal herhaald met tweeërlei doel. In de eerste plaats kunnen wijzigingen welke zich in het bedrijf voordoen onmiddellijk opgevangen worden en in de tweede plaats verkrijgt men een uitbreiding van het materiaal, hetgeen de betrouwbaarheid ten goede komt. Eventuele opmerkingen dienen zo snel mogelijk met de betrokken arbeider(s) besproken te worden, terwijl maatregelen kunnen worden genomen om eventuele wrijvingen — „*demarcation quarrels*”! — uit de weg te ruimen.

Een verdere voorzorgsmaatregel is om de raters te instrueren, vooral de personeelsbeoordeling door voorvallen uit het jongste verleden niet te vertekenen. De controle op het materiaal kan meestal tot zeer eenvoudige manipulaties beperkt blijven (een normaal verloop van de kromme; de som van het aantal personen dat een even aantal

punten behaald heeft, moet niet teveel afwijken van de som van hen, die een oneven aantal behaalden). Indien gewenst kan men natuurlijk het gehele arsenaal der statistische controlewapenen aan laten rukken.

Op een van de meest voorkomende foutenbronnen bij personeelsqualificatie zij hier in het kort gewezen. Dit is het zgn. halo-effect, waaronder wij het verschijnsel verstaan, dat de rater, beïnvloed door een of meer karakteristieke eigenschappen van de te onderzoeken personen geneigd is andere eigenschappen gelijke waarde toe te kennen. Wanneer dit verschijnsel voor mocht komen, blijkt het in de praktijk meestal afdoende, het waarderen voor het gehele bedrijf met één eigenschap tegelijkertijd te laten geschieden, daarna de raters in een bespreking bijeen te roepen, waardoor de halo-neiging van de betrokken rater(s) door de onderlinge gedachtenuitwisseling wordt gecorrigeerd.

Vele onderzoekers hebben gepoogd de personeelsqualificatie zodanig op te zetten, dat zij zo min mogelijk fouten zou bevatten. Een van deze methoden (ontwikkeld door J. B. Probst), welke naar de ervaring leert goede resultaten behaalt, berust hierop, dat men een behoorlijk aantal welomschreven vragen verzamelt, waarbij de rater niet het antwoord op elke vraag vermeldt, doch zich alleen uitspreekt over die punten, welke hem van de te onderzoeken persoon bekend zijn. Het nadeel is hier dat aan het ratercorps hogere eisen gesteld worden.

Invoering.

Indien men overweegt in een bedrijf personeelsqualificatie in te voeren, diene men zich allereerst de doelstellingen, welke men nastreeft, duidelijk te realiseren. Voorts is het aan te bevelen kennis te nemen van verslagen over reeds bestaande uitwerkingen van personeelsqualificatie in andere bedrijven, ter vermindering van de meest voorkomende kinderziekten. Het zonder meer overnemen van bestaande systemen dient ten sterkste afgeraden te worden, aangezien deze in de praktijk meestal geen nut voor het eigen bedrijf blijken te hebben. Het enige resultaat is, dat men personeelsqualificatie in discrediet brengt, zodat het personeel welks medewerking juist zo belangrijk is, met een schouderophalen en een sneer aan de goede bedoelingen van de leiding voorbij gaat. Indien er eenmaal een plan opgezet is, dient dit eerst door de raters onderling in besloten kring toegepast te worden om eventuele onvolkomenheden op te sporen. Wel dient men er op te letten dat iedere arbeider op de juiste wijze op de hoogte gebracht wordt, welke van zijn eigenschappen volgens de mening der leiding voor verbetering vatbaar zijn. Verder verzuime men vooral niet de arbeider duidelijk te laten blijken, dat verbeteringen niet onopgemerkt zijn gebleven.

Bezwaren tegen de personeelsqualificatie.

Om goede resultaten te bereiken moet men tijd offeren, doch dit mag geen bezwaar zijn, de kost gaat immers voor de baat uit. Verder voert men als bezwaren aan, dat men geen exacte maatstaven bezit, wat de een normaal noemt, noemt de ander goed enz. De oordeelsgave der diverse raters loopt dikwijls sterk uiteen, terwijl vaak zowel de goede als de slechte eigenschappen te zwaar worden gewogen. Tegen al deze bezwaren kan men inbrengen dat vanaf het ogenblik, waarop de eerste twee mensen met elkaar in contact zijn gekomen, een oordeel over elkaars goede en slechte eigenschappen heeft bestaan, terwijl verder iedere oordeelsvorming zonder de methode van personeelsqualificatie behalve bovengenoemde bezwaren nog persoonlijke sym- en antipathie, toevallige factoren, witte voetjes en zwarte schapen telt. Personeelsqualificatie is slechts een der vele hulpmiddelen de mens gegeven en het feit, dat het op goede en slechte wijze kan worden toegepast, beslist niet over de waarde van dit hulpmiddel.

³⁾ Zie Dr P. J. Verdoorn: „Grondslagen en techniek van de marktanalyse”.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

„Geldruimte” vormt nog steeds het wachtwoord op de markt voor het korte crediet. De Staat gaat voort om geld op deze markt op te nemen, niet omdat hij dit geld momenteel nodig heeft, maar in hoofdzaak om de geldgevers een genoeg te doen. De gemeenten zijn, wat het kort crediet betreft, voor een deel van geldnemers tot geldgevers geworden, dank zij vooral het succes van de vele geëmitteerde obligatieleningen. Weliswaar werd hierbij voor niet onaanzienlijke bedragen door banken „voorgefinancierd”, maar dit is een kwestie, welke tussen de betreffende banken en institutionele beleggers speelt en omgaat buiten hetgeen men gewoon is als geldmarkt aan te duiden.

Die gemeenten, welke nog wel kort crediet op de markt wensen op te nemen, hebben dan ook geen moeite om geldgevers te vinden. Ook in de prijs voor dit crediet komt de geldruimte tot uiting; kasgeldleningen, waarvoor de officiële maximum rentevoet 2 pCt bedraagt, worden de laatste tijd wel tegen een rente van $1\frac{1}{8}$ pCt afgesloten.

Het bedrijfsleven laat reeds decennia lang verstek gaan als credietnemer op de geldmarkt. De handelsswissel als financieringsinstrument behoort in ons land eerder tot de economische geschiedenis dan tot de werkelijkheid van nu.

In de beperkte mate, waarin zulks bij de gegeven organisatie van de Nederlandse geldmarkt mogelijk is, bestaan er soms fluctuaties in de vraag naar en het aanbod van callgeld. Gedurende de verslagweek bijv. was te constateren, dat het de geldgevers die zulks wensten, weinig moeite kostte, hun middelen op deze wijze uit te zetten. Over het algemeen echter is er ook op dit deel van de geldmarkt van grote ruimte sprake; de callgeldnotering handhaaft zich dan ook reeds geruime tijd op haar minimumniveau van $\frac{1}{2}$ pCt.

De kapitaalmarkt.

Het aandelenkoersniveau vertoonde, zoals uit onderstaande indexcijfers blijkt, gedurende de verslagweek een niet onaanzienlijk herstel toen bleek, dat de vrees voor internationale politieke verwickelingen, welke de vorige week op de beurs heerste, ongedrond was geweest.

Hoezeer de koerswaarde van ter beurze genoteerde aandelen achter kan blijven bij de intrinsieke waarde daarvan werd geïllustreerd door het aanbod van De Twentsche Bank om aandelen Van Mierlo en Zoon over te nemen tegen een koers van 300 pCt, bij een beurskoers van 133 pCt. De dividenden, die door de Nederlandse publieke naamloze vennootschappen worden uitgekeerd zijn ten gevolge van de reserveringspolitiek der ondernemingen en de dividendstop van de Regering over het algemeen slechts zeer mager in verhouding tot de intrinsieke waarde der betreffende aandelen. Deze intrinsieke waarde, althans een bedrag dat daarmee verband houdt, komt bij een gunstige conjunctuur echter slechts in uitzonderingsgevallen als het bovenstaande aan de aandeelhouders ten goede. Meer komt het voor, dat ondernemingen die het slecht gaat, worden geliquideerd — zoals thans bij een aantal in Indonesië werkzame n.v.'s geschiedt — waarbij dan de intrinsieke waarde weinig of niets bedraagt.

De obligatiemarkt kenmerkt zich nog steeds door een vaste stemming, welke ook gedurende de verslagweek tot uiting kwam in bescheiden koersstijgingen. Het feit, dat op deze markt de laatste tijd voor honderden miljoenen gulden nieuw geld kon worden opgenomen, zonder dat zulks op de koersen van de bestaande obligaties een deprimierende invloed had, wijst wel op het bestaan van een structureel verschil met de aandelenmarkt, waar grote emissies de laatste jaren tot een zeer aanzienlijke koersdaling aanleiding hebben gegeven.

Aand. indexcijfers.	17 Oct. 1952	24 Oct. 1952
Algemeen	132,6	134,8
Industrie	189,3	191,2
Scheepvaart	154,5	157,6
Banken	121,1	122,8
Indon. aand.	39,7	41,3
Aandelen:		
A.K.U.	148	150½
Philips	149	149¼
Unilever	169	171½
H.A.L.	142½	143
Amsterd. Rubber	69½	74
H.V.A.	81½	85½
Kon. Petroleum	309¼	309½
Staatsfondsen.		
2½ pCt N.W.S.	75½	76¼
3-3½ pCt 1947	92	92¾
3 pCt Invest. cert.	92½/16	92½/16
3½ pCt 1951	96¾	96¾
3 pCt Dollarlening	93¾	93¾/16
Diverse obligaties.		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	94¾	95½
3½ pCt Bataafsche Petr.	98	98¾/16
3½ pCt Philips 1948	95	95½/16
3½ pCt Westl. Hyp. Bank	88¾	88¾

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

IN- EN UITVOER VAN NEDERLAND 1)

(waarde in miljoenen gulden)

Jaar	Invoer		Uitvoer		Dekkingspercentage	
	Sept.	Jan.-Sept ²⁾	Sept.	Jan.-Sept ²⁾	Sept.	Jan.-Sept ²⁾
1938	117 ¹⁾	117	101	85	86	73
1948	443	401	232	203	52	51
1949	407	428	318	287	78	67
1950	654	624	467	403	71	65
1951	708	838	694	586 ¹⁾	98	70
1952	613	709	702	672	115	95

1) Bron: C.B.S.

2) Maandgemiddelden.

INTERIM-INDEXCIJFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN IN NEDERLAND 1) 2)

1948 = 100 -	1949	1950	1951	30 Juni 1952	31 Juli 1952	30 Aug. 1952
Voedingsmiddelen:						
plantaardige	99	122	142	146	131	128
dierlijke	103	103	105	111	115	121
totaal	101	112	122	127	122	124
Grondstoffen voor:						
houtwaren	94	115	172	143	141	141
chem. producten	100	115	145	142	141	139
textielwaren	106	154	193	146	147	149
leer en leerwaren ..	116	152	194	118	124	131
metaalwaren	105	112	182	181	176	176
papier 3)	59	89	225	147	116	112
hulpstoffen	115	129	157	174	174	178
totaal	108	128	171	163	162	164
Afgewerkte prod.:						
glas, aardewerk, enz.	104	107	125	128	128	128
houtwaren	98	100	110	111	112	108
chem. producten ..	105	110	137	134	132	131
textielwaren	108	136	166	134	133	134
leer- en rubberwaren	109	123	160	135	134	134
papierwaren	98	107	182	153	141	136
metaalwaren	103	116	147	147	147	147
gefabriceerde voed. en genotmiddel.	105	113	131	134	134	134
overige producten ..	95	98	131	128	126	123
totaal	104	116	143	134	133	133
Algemeen indexcijfer	104	117	143	139	136	137

1) Bron: „Statistisch Bulletin C.B.S.”.

2) De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1948.

3) In de reeks „grondstoffen voor papier” is papierhout vervangen door houtslip; de cijfers over 1949 en 1950 hebben resp. betrekking op de maanden September en Juni.

Abonneert U op de E.-S.B.

Advertentie-opdrachten

voor de eerstvolgende uitgave dienen uiterlijk
4 November v.m. in het bezit te zijn van:
Advertentie-afdeling E.-S. B. - Postbus 42 - Schiedam
Tel. 69300 - Toestel 1 of 3

SMIT SLIKKERVEER

DYNAMOS MOTOREN INSTALLATIES

ADVERTEER REGELMATIG!

GEMEENTE HELMOND

Uitgifte van

f. 2.000.000.- 4 $\frac{1}{4}$ 0/0 30-jarige obligatiën,
(Tweede Lening 1952)

waarvan reeds f. 1.000.000.— obligatiën op
inschrijvingsvoorwaarden zijn geplaatst.

Grootte der stukken nom. f. 1.000.— aan toonder.

De ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op
de resterende

f. 1.000.000.- 4 $\frac{1}{4}$ 0/0 30-jarige obligatiën
zal zijn opengesteld op

DONDERDAG, 30 OCTOBER 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 100 pCt.,

bij de kantoren van de

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

en de

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Helmond,

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte
d.d. 23 October 1952. Exemplaren van het prospectus en
inschrijvingsbiljetten zijn bij genoemde kantoren ver-
krijgbaar.

Helmond, 23 October 1952.

**Burgemeester en Wethouders
der Gemeente Helmond.**

PRACTICUM KANTOORGEREEDSCHAPPEN

Mondelinge scholing voor het gebruik van technische hulp-
middelen voor de administratie. Aanvang 2e Cursusjaar
15 Nov. a.s. Organisatie:

BOEKHOUDEN „M.O. van 1923”

Inlichtingen en prospectus:

J. C. Hoogheid, Lef. de Montignyl, 26, R'dam, Tel. 49293
M. Maris, de la Reyweg 305, 's-Hage, tel. 330892.

SCOTTISH WOOLLEN MAATCOSTUUMS

Met de bekende coupe en afwerking
van Nieuw Engeland

2-delig 250.- 275.-

Nieuw-Engeland

KONINGSPLEIN

AMSTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hooghstraat 5, Rotterdam (W.)

Telefoon Redactie en Administratie 38040, Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam

*Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.*

Abonnementen: Pieter de Hooghstraat 5, Rotterdam (W.).

*Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de Uniegebieden en
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar.
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per
ultimo van het kalenderjaar.*

□

*Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk
Rotterdam (W.).*

□

ADVERTENTIES.

*Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke
Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam
(Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

*Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken
„Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De
administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van
redenen te weigeren.*

Losse nummers 75 cts.